

Recensións
Reviews

BÁRDOSI, Vilmos e GONZÁLEZ REY, María Isabel (2012): *Dictionnaire phraséologique thématique français-espagnol. Diccionario fraseológico temático francés-español*. Lugo: Editorial AXAC. ISBN 978-84-92658-19-0; 364 páxs.

A aparición dun novo dicionario fraseolóxico con participación galega ó 50% é unha magnífica nova que non só evidencia que hoxe se fai traballo conxunto Galicia-Hungría senón que volve situar Galicia (por mérito dunha xa ben acreditada investigadora do campus universitario de Lugo da Universidade de Santiago de Compostela) no mundo da fraseografía internacional. Desta volta é un dicionario bilingüe francés- español, o que significa que se está traballando xa e con éxito no nivel de maior dificultade fraseográfica: a correspondencia interlingüística.

O *Dictionnaire-Diccionario* ábrese coa imprescindible introducción na que se explicitan os conceptos teóricos e prácticos que sustentan a estrutura do libro, as referencias bibliográficas que se toman como referentes e os signos, abreviaturas e símbolos de transcripción fonética.

Este *Dictionnaire-Diccionario* é útil para a lectura e comprensión e para iso ten no final uns índices alfabéticos dos fraseoloxismos franceses (319-336) e españois (337-364). Pero, mantendo esta utilidade, está pensado primordialmente para o uso activo das linguas, para a codificación; e por iso, no inicio da primeira parte, explicita cal é a rede conceptual que recolle a totalidade dos fraseoloxismos definidos e confrontados nas dúas linguas, rede que xa deu abondosos froitos en traballos conxuntos de Ettinger e Bárdosi. Nas páxinas 24-27 aparecen os 25 conceptos clave do dicionario: El hombre y su aspecto físico; el hombre y su aseo; la vida humana; los placeres de la mesa; el hombre en el trabajo y después del trabajo; El hombre en su modo de actuar y su comportamiento (3 series); el hombre en situaciones de fracaso; el hombre y los avatares de la vida; el hombre resolviendo los avatares de la vida; las relaciones humanas (4); la palabra; el hombre y su intelecto; los estados de ánimo (2); el hombre y los desplazamientos; el hombre y el dinero (2); el hombre y el universo (3). Cada un destes conceptos engloba aproximadamente uns seis temas, normalmente unívocos, aínda que algunha vez se agrupan cos seus antitéticos: así aparecen agrupados “Beauté-Laideur: Belleza-Fealdad” ou “Propreté-Saleté: Limpieza-Suciedad”. Con esta rede conceptual, que xa utilizaron en 1992 Vilmos Bárdosi, Stefan Ettinger e Cécile Stölting (*Redewendungen Französisch-Deutsch. Thematisches Wörter- und Übungsbuch*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag) o usuario pode orientarse rapidamente na procura dos fraseoloxismos españois e franceses que contén o *Dictionnaire-Diccionario* para expresa-lo concepto que el quere expresar. Esta organización conceptual do material fraseolóxico é unha regalía que o lector adquire cando merca o dicionario sen saber, se cadra, que é un dos esforzos mentais maiores que o fraseógrafo tivo que facer. Pero esta rede conceptual xa está ben testada por Bárdosi (e S. Ettinger) en francés, alemán e húngaro e resulta eficaz no uso activo da lingua, sen que mingüe o valor na comprensión, por existiren índices alfabéticos ó final.

Dentro de cada apartado, a estrutura é esta: fraseoloxismo francés, definición, (ocasionalmente explicación etimolóxica ou de motivación feita en francés e español) e correspondencia en español. Onde procede, hai marcas de nivel e de rexistro; especialmente interesantes son as advertencias sobre cambios recentes nas locucións francesas e sobre os falsos amigos. Indícanse, sempre que procede, os actantes e outros elementos gramaticais ou contextuais necesarios e ofrécense ocasionalmente axudas á correcta pronuncia francesa para lectores españois.

Tódalas entradas (francesas) contan cunha información complementaria e moi valiosa: o índice de frecuencia de uso. Para isto utilízanse os dicionarios de referencia (probablemente para establece-las entradas) e Google (para medi-las referencias en internet nas páxinas francesas): a frecuencia exprésase con asteriscos, de xeito que **** indica máis de 5.000 ocorrencias en internet e * indica menos de 100 ocorrencias. Ignoro se as citas fraseolóxicas de internet son sempre verdadeiros exemplos de uso ou se inclúen tamén debates sobre ese fraseoloxismo; en calquera caso é unha boa aproximación e ben se podía utilizar na parte española que nisto é asimétrica.

A proba de calidade encóntrase sobre todo nas correspondencias, porque sendo francés e español dúas linguas románicas e en contacto podería esperarse unha forte simetría imáxica e non sempre é así. Collo tres casos ó chou: *être gras comme un moine* correspóndese en español con *como una foca, una ballena / morsa, un elefante / cachalote*; para *être maigre comme un clou* ofrécese *estar [algn] en los huesos ; ser/estar [algn] delgado como un palillo; ser /estar [algn] delgado como un fideo*; para *Le marchand de sable est passé, Se está cayendo de sueño* (que en galego sería *Anda por aí Pedro Chosco*).

Outra proba de calidade é que, usando este dicionario, o usuario ten a impresión de que as correspondencias, tanto nunha lingua coma na outra, saben a lingua viva e actual (maiormente do lado español): así a loc. *être (pris) entre le marteau et l'enclume* podería entenderse en español coa mesma imaxe pero a correspondencia que se dá prefire as formas máis usuais: *encontrarse [algn] entre la espada y la pared; verse [algn] en medio [de alg.]; recibir [algn] palos /hostias de todas partes* (fam.). Casos semellantes *payer rubis sur l'ongle ~ pagar a toca teja; manger de la vache enragée ~ pasarlas canutas, moradas; être riche comme Cresus ~ ser más rico que el tío Gilito; à la Saint-Glinglin ~ cuando las ranas crier pelos; avoir un poil dans la main ~ ser más vago que la chaqueta de un guardia; laver la tête [à qqn] ~ echarle una bronca, poner verde [a alg.]; Ce n'est pas diabolique ~No es nada del otro jueves.*

Este *Dictionnaire-Diccionario* parece ser un produto creado sobre a base dunha obra anterior de Vilmos Bárdosi de fraseoloxía maxiar-francesa: *Francia-magyar tematikus szótárszótár. Szólamagyarzatok és gyakorlatok megoldókulccsal* (Budapest: Tinta Könyvkiadó; 2010); con todo incorpora a interesante e enriquecedora novidade de que numerosos fraseoloxismos levan unha explicación que revela a orixe ou motivación do fraseoloxismo francés e por veces tamén o xesto (*en avoir marre*). Que se explique a motivación dos fraseoloxismos franceses pero non a dos españois, parece indicar que se pensa prioritariamente en lectores españois. As explicacións axudan moito a descubri-

la motivación, moitas veces insospeitada e curiosa, de locucións como *parler dans le désert* ~ *predicar en el desierto* ou a de *prendre des vessies pour des lanternes* ~ *mezclar churras* [non churros] *con merinas; faire long feu* ~ *no dar en el clavo /blanco/diana*. Só unha vez (*Aliquando bonus dormitat Homerus*) vin unha imprecisión: cando se di que *attacher le grelot* ~ *ponerle el cascabel al gato* (X,13; p. 138) “tire son origine d’une fable de La Fontaine”. A fábula do axóuxere do gato non aparece por primeira vez en La Fontaine: xa está nas *Fabulae* do cisterciense inglés Odo of Cheriton (c. 1185 – 1246/47) (54a. *De muribus et catto et cetera*: edición de Perry 613), pero a súa verdadeira orixe está no conto *O rei dos ratos* (de orixe persa ou quizáis indio) que aparece no *Calila e Dimna*, que no s. VIII traducira ó árabe Ibn Al-Muqaffá e que axiña se difundiu por toda Europa a xulgar polos moitos manuscritos árabes conservados: Odo of Cheriton puido coñece-lo *Kalila e Dimna*, que axiña tería tamén tradución ó castelán en Toledo (1261) e as fábulas de Odo of Cheriton deron, tamén en castelán, *El libro de los gatos* (1350-1400). La Fontaine, que publicou este conto da “Asamblea dos ratos” na primeira entrega das *Fables* en 1668, contribuíu co seu éxito literario a espallar aínda máis esta fábula e este dito; pero xa tiña séculos de circulación por Europa. E aínda está por descifrar de onde saíron versións en grego desa fábula que en época incerta aparecen en certas edicións das Fábulas de Esopo (620-560 a.C.).

E, coma en toda obra magnífica, sempre se pode tirar algún pequeno lixo: como cando para *filer à la anglaise* (“partir sans dire au revoir et sans être aperçu”), dáse a equivalencia *irse* [algn] *de rositas*, que non parece que sexa totalmente equivalente, xa que a loc. cast. significa “sen paga-lo que se debe ou sen recibi-lo castigo merecido”; “de balde, sen esforzo”.

Pero sería incorrecto deducir destas dúas mínimas observacións a idea de que estamos ante unha obra pouco fiable. Todo o contrario. O *Dictionnaire-Diccionario* é unha obra ben concibida, metodicamente realizada e magnificamente informada. As dúas asimetrías sinaladas (frecuencia e motivación) seguramente estarán melloradas nunha segunda edición que probablemente o público non tardará en demandar.

É probable que axiña poderemos ve-la versión español-alemán e español-húngaro dado que é unha versión adaptada (pero parece que enriquecida) do dicionario fraseolóxico temático francés húngaro (*Francia-magyar tematikus szótárszótár. Szólaszótárak és gyakorlatok megoldókulccsal*) de Vilmos Bárdosi (Budapest: Tinta Könyvkiadó; 2010). Se non tardasen en aparecer fraseólogos galegos que incorporasen a lingua galega a este circuito de fraseoloxías políglotas de Bárdosi, Ettinger e González, xa sería filloas con mel.

Xesús Ferro Ruibal

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

BARSANTI VIGO, María Jesús (2011): Los refranes en la traducción de El Quijote de Ludwig Tieck. Estudio paremiológico contrastivo español-alemán. Sarrebruck: Editorial Académica Española. 978-3-8454-9743-3; 451 páxs.

Nesta publicación, froito da tese de doutoramento de María Jesús Barsanti Vigo, a autora presenta unha análise paremiolóxica contrastiva da novela *Don Quijote de la Mancha* de Miguel de Cervantes e a tradución cara ó alemán realizada por Ludwig Tieck entre os anos 1799 e 1801, na época do Romanticismo albar alemán. O libro consta de tres partes claramente diferenciadas.

Na primeira, a autora leva a cabo un estudo tipolóxico e literario dos refráns, dado o seu papel predominante como recurso literario en *El Quijote cervantino*. Detense no concepto de refrán para poder delimitalo fronte a outras categorías paremiolóxicas como a frase proverbial. A análise lingüística do refrán, proverbio ou paremia – termos que son utilizados como sinónimos– permítelle á investigadora resalta-las súas propiedades morfosintácticas e semánticas distintivas. Logo de contrastar numerosas definicións, Barsanti Vigo chega á conclusión de que o refrán equivale a "*un enunciado autónomo, generalmente breve, genérico, sentencioso, de carácter popular, tendente al bimembrismo y al isosilabismo, con una estructura métrica considerada ésta no sólo la rima en su sentido clásico sino también, por ejemplo, la presencias de asonancias y además mínimo, no en lo relativo a su brevedad, sino en que no se puede dividir en dos o más enunciados con estructuras similares*" (cfr. páx. 37).

A segunda parte do volume está dedicada á tradución de *El Quijote de Tieck* dentro do seu contexto histórico: *Leben und Taten des Scharfsinnigen Edlen Don Quijote von La Mancha von Miguel de Cervantes Saavedra*. Trátase da primeira tradución cara ó alemán que ten como referente directo a obra orixinal en lingua castelá; noutras versións en lingua alemá tomáranse como punto de partida as versións traducidas cara ó francés.

Tras estes dous primeiros capítulos introdutorios, a terceira e última parte, a máis ampla e, polo tanto, a parte central deste estudo, está dedicada á análise paremiolóxica contrastiva de ambas obras. A partir dun corpus de refráns previamente seleccionado, que abarca un total de 155 refráns, a autora, dende unha dobre perspectiva tanto intrínseca como extrínseca, propón establecer unha tipoloxía do corpus paremiolóxico, da súa función no discurso conversacional, da súa relación sintáctica no contexto así como do papel que desempeña como recurso literario.

As paremias insírense de forma natural na novela cervantina e predominan, segundo Barsanti Vigo, especialmente na segunda parte da obra. Un dos moitos acertos de Cervantes na súa obra mestra é o uso do diálogo, a través do cal dota os seus personaxes de veracidade e autenticidade, ó mesmo tempo que contribúe a caracterizalos en gran medida. A autora detense precisamente neste aspecto, e a través da análise dos refráns utilizados polos personaxes de *El Quijote*, achega un estudo sociolingüístico dos personaxes con respecto á súa clase social –clase alta fronte a clase baixa– e o seu xénero biolóxico –homes fronte a mulleres–.

No que atinxe ós refráns, e de forma xeneralizada, a tradución de Tieck resulta ser válida en canto que intenta achega-lo lector á España do século XVI, ó mesmo tempo

que pretende reproducir "*el uso y abuso*", en palabras da autora, dos refráns presentes en *El Quijote*. A análise contrastiva realizada revela que á hora de traducir refráns recollidos nos refraneiros, Tieck dá con equivalentes perfectamente válidos nas coleccións paremiolóxicas alemás. Cando non atopa frases proverbiais equivalentes en alemán, recorre á tradución literal, prevalecendo a súa intención de ser fiel na medida do posible ó texto orixinal. Maior é o desafío para o tradutor cando se enfronta a refráns modificados intencionadamente por Cervantes ou mesmo creados *ad hoc*, dentro de determinados contextos e cuns fins concretos. Tamén nestes casos, Tieck opta por mante-la estrutura lóxico-semántica dos refráns. Polo tanto, dende unha perspectiva intrínseca, Tieck intenta respecta-la tipoloxía do refrán do texto orixinal.

Por outra banda, no que á análise lingüística extrínseca se refire, Tieck fai prevalecer así mesmo a función textual da paremia orixinal, empregando unha técnica que Barsanti Vigo denomina "*técnica mixta*", grazas á cal consegue salvagarda-la coherencia textual. Neste sentido, a maioría dos refráns do corpus –que se insiren, como xa avanzabamos, como actos de fala no discurso novelesco– cumpren unha clara función avaliativa, sobre todo a modo de argumento avaliativo.

En resumidas contas, trátase dunha publicación sen dúbida imprescindible para aquelas persoas interesadas en coñecer máis de preto o uso e a función das paremias na creación literaria cervantina e a súa posterior recreación nas versións traducidas a outras linguas, centrándose xustamente nos problemas específicos que presenta a translación das paremias castelás á lingua alemá.

Nely M. Iglesias Iglesias

Universidad de Salamanca

BERMÚDEZ BLANCO, Manuel e CID FERNÁNDEZ Alba (2011-2012): *Fraseoloxía Visual (Galega) 1* (21.12.2011); *Fraseoloxía Visual (Galega) 2* (30.12.2011); *Fraseoloxía Visual (Galega) 3* (10.9.2012). Santiago de Compostela: Servizo de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela <http://www.youtube.com/watch?v=Isn8Iso5UF4&feature=youtu.be>

É sorprendente como a internet é xa a praza pública mundial, á que calquera cidadán de calquera país *baixa* e alí encóntrase e comunícase cos seus pares sen que os millóns de persoas presentes e as diferenzas de lingua impidan o encontro e nin sequera o retarden. Da mesma maneira misteriosa que as mensaxes que confiamos a esa rede intanxible pero eficaz encontran o destinatario de maneira tan misteriosa coma instantánea, a subida á internet dun material que se titula *Fraseoloxía visual* omite o adxectivo *galega*, que sería indispensable se a publicación se fixese en papel, e nós, os interesados na fraseoloxía galega damos con ela no instante. A internet xa se encarga de que o *x* da palabra *fraseoloxía* encontre lectores galegos. A internet oculta baixo esta

eficacia instantánea e marabillante o feito ambivalente de que hoxe todos temos unha segunda existencia virtual tan intensa coma a que ata hai pouco só tiñan as persoas profundamente relixiosas, as que realizaban unha actividade política clandestina e, en grao extremo, os místicos.

Entre decembro de 2011 e setembro de 2012 o Servizo de Normalización Lingüística da Universidade de Santiago de Compostela, que dirixe Manuel Singala, subiu á rede en You Tube tres breves pero traballados exercicios de didáctica da fraseoloxía galega. Son os seus autores Manuel Bermúdez Blanco e Alba Cid Fernández. A duración é de dous minutos cada un, aínda que o sistema permite parar momentaneamente unha imaxe para captar ben a información toda. O formato é o seguinte: sobre unha foto suxerente aparece impreso un fraseoloxismo galego, normalmente unha locución e por veces unha fórmula. No pé da foto danse tres ou máis fraseoloxismos alternativos máis ou menos sinónimos. Ocasionalmente en vermello e marcado cun asterisco ofrécense un fraseoloxismo que se rexeita por considerar que non é propiamente galego.

Na primeira serie Fraseoloxía Visual (Galega) 1 (21.12.2011) ofrécense estes 22 fraseoloxismos: *facer coma quen non ve*; *ser lista coma un allo*; *botar unha man*; *Manda chover na Habana!*; *estar de acordo*; *a mancheas*; *non ter un can*; *subir ao carro*; *estar podre (de cartos)*; *comer no mesmo prato*; *armarse un (bo) batifondo* (*armarse a gorda); *andar con pés de la*; *andar con pés de chumbo*; *non pegar ollo*; *levar un pau*; *ter moita fachenda* (*ser moi crido); *ser retorcido coma os cornos dun carneiro*; *chorar os sete chorares*; *a ollo* (*a ollo de bo cubeiro); *o ollo dereito*; *Vaiche boa!*

Na segunda serie Fraseoloxía Visual (Galega) 2 (30.12.2011) ofrécense estes 16: *ser un sarillo*; *ao bordo do abismo*; *poñerse feito unha fera*; *negro coma as ás do corvo*; *coas mans na allada*; *buscar unha agulla nun palleiro*; *ter boas tragadeiras* (inmotivado); *botar a lingua a pacer*; *custar caro* (imaxe de percebeiros); *anunciar con moito bombo* (*a bombo e platillo); *darlle sebo ós pés* (*poñer os pés en polvorosa); *afrouxar a faldriqueira* (*rañarse o peto; soltar a guita); *agarrar unha chea* (*pillar unha mona); *Xente busca xente* (*Deus criaos e eles xúntanse); *facer algo ó chou* (á lixeira); *pararlle os pés* (*plantarlle cara).

Na terceira serie Fraseoloxía Visual (Galega) 3 (10.9.2012) ofrécense estes 18: *Agora xa foi, Marica, non chores*; *a fume de carozo* (~ a todo filispín/ a toda leite); *estar na lúa* (*estar en Babia); *nin me vai nin me vén* (*nin fu nin fa); *contento coma un cuco* ~ rulo; *ser cuspidiñas* (*ser cravadas, ser dúas gotas de auga); *O meu can pillou unha mosca!*; *facer de alguén un pandeiro*; *ferver en pouca auga* (*afogarse nun vaso de auga); *ser un caguñas* (*ser un gallina /un rajado); *meter os fociños en*; *ser máis vello ca Adán* (*ser máis vello ca Matusalén); *nin que me maten* (*nin de broma); *estar aniñada* (estar de cahoupiño); *saber que gorenta* (*estar de rechupete; estar de morrer); *andar teso coma un galo* (*ser un estirado); *sacar o paxaro a respirar* (*cambiarlle a auga ó canario)

O sistema é, coas súas luces e sombras, algo que hai que aplaudir, primeiro, porque lle abre ó tesouro da nosa fraseoloxía un espazo novo na didáctica da lingua galega ou na recuperación dela por parte dos neofalantes: a internet. É sabido que na didáctica das

linguas xermánicas a fraseoloxía forma parte da materia de estudo dende o primeiro capítulo do primeiro curso. Na das linguas neolatinas, en cambio, téndese a considerar que unha lingua non é máis ca gramática e léxico; e que a fraseoloxía é cousa secundaria, informal ou exclusiva dos vellos, da xente rural: en definitiva, algo accesorio. Por iso nas universidades aínda non hai cátedras de fraseoloxía. Por iso tamén a aprendizaxe da lingua oriéntase a prepararnos para contactar con xente nova ou de media idade pero sempre urbana, coa que esta didáctica supón que os contactos son sempre formalizados. Nada hai máis falso, porque, ben mirado, a fraseoloxía é sempre o nivel máis alto de competencia lingüística; o último que todos chegamos a dominar cando aprendemos unha lingua allea; e o que mesmo de vellos aínda nos garda tesouros nunca antes vistos e oídos: nunca se chega a ter pleno dominio da fraseoloxía da nosa lingua materna. Por iso esta nova achega á didáctica da fraseoloxía galega, realizada en formato electrónico e visual, merece aplauso e ulterior desenvolvemento; é dicir, continuidade.

Tamén merece aplauso a oportunidade de algunhas fotos. Non todas o conseguen pero nalgunhas, nas mellores, o fraseoloxismo acáelle á foto coma lle acaen os pés dun debuxo de Castelao, de Siro ou do Carrabouxo ós debuxos deles. Penso, coma tal, nunha foto de percebeiros, fuxindo dunha agresiva onda e que ilustra o fraseoloxismo *custar caro*; ou noutra na que un guiñol que move persoas leva o pé *facen un pandeiro de alguén*; ou unha guitarra escachada que ten o pé a fórmula *Agora xa foi: Marica, non chores!*; ou mesmo un manifestante que se fotografía sorrindo nunha manifestación coa policía parada detrás del e que ten o pé desafiante *contento coma un cuco*. Bonita é tamén a imaxe que ilustra a locución *darlle sebo aos pés*: un neno que, vestido nunha praia, foxe da onda que o persegue; ou o pé *a fume de carozo* para a foto dunha nena correndo canto pode. Noutras, as mais, a imaxe pretende describi-la materialidade do dito: dúas irmás xemelgas e de pelo rubio son a imaxe de *ser cuspidiñas*; extremadamente realista é a imaxe de *ao bordo do abismo*. Sei o difícil que é conseguir facer fotos significantes e que parezan (ou sexan) espontáneas e por iso aplaudo este esforzo.

Pero mesmo dentro das puramente descritivas, o material é rico, porque, un caso, *estar aniñada* ofrece sinónimos *estar anicada, anasada, aserada, en/de crequenas e de cachoupiño* e sempre hai algún sinónimo que nos sorprende porque ninguén ten o corpus léxico completo na cabeza: eu confeso que tiven que ir mirar no dicionario ese *de cachoupiño* porque non é do meu uso familiar e botei de conta que significaba outra cousa: proba de que nisto nunca paramos de aprender.

Noutras, en cambio, a imaxe é menos afortunada coma en 2: *botar a lingua a pacer* (un neno coa lingua fóra), porque esa locución non significa “bota-la lingua fóra” senón “falar moito, falar de máis, falar sen tino, imprudentemente, fala-lo que non se debe falar, falar mal de alguén, desvelar segredos, falar animaladas, blasfemar” e de feito a propia imaxe ofrece estes sinónimos: *contar un o seu e o alleo, ser a porta da aldea/vila, ser un cesto roto, librar o papo, dar o parte*. A mesma falta de relación entre imaxe e locución é a que se dá en *ter boas tragadeiras*. Problemática é a de 3 *sacar o paxaro a respirar* que, se non me engano, non é aplicable a mulleres.

Algúns dos fraseoloxismos, como dixen, márcanse en vermello e con asterisco para indicar – ou iso supoño – que non son verdadeiramente galegos. A maioría destas marcas parecen correctas. Pero nisto hai que ter en conta que non toda coincidencia entre galego e castelán é influencia do castelán no galego: a presión lingüística é hoxe maior nesa dirección pero a influencia foi de dirección contraria durante toda a Reconquista e, de non ser así, non sería posible a existencia de poetas galegos medievais fóra do noso territorio político nin a creación en Toledo das Cantigas de Santa María. As repoboacións fixéronse con xente do Norte, sempre houbo galegos que foron para a Corte e ata tempos recentes houbo migración andoriña á sega mesmo ata Andalucía: todo isto deixa marcas estables en tódolos recunchos da lingua e só así se entende, por poñer un caso, que encontremos sistematicamente apelidos indiscutiblemente galegos en determinadas provincias andaluzas (Almería, Sevilla, Cádiz), en Valladolid, Burgos e Madrid. Quere isto dicir que *estar en Babia* (que por parte está en León, ó pé da porta coma quen di) xa se documenta no uso escrito no séc. XIX, como sinónima de *estar nos biosbardos* (que tamén ten dous bes), e que, se cadra, está na etimoloxía de *babeco*: así que non necesariamente ten que ser unha frase que nos viñese de Madrid; o que seguramente nos veu da corte foi a explicación etimolóxica referida ós reis, que tamén o eran aquí.

Caso semellante de proscrición inustificada é a de *ser máis vello ca Matusalén*, comparanza que procede da Biblia (Xénesis 5,25-27) e que, polo tanto, é referencia homilética milenaria nas igrexas de Galicia, porque a relixión cristiá está documentada en Galicia polo menos dende o século IV (estela de Victorino en Tines, Vimianzo) e porque, como mínimo, a historia de Matusalén xa se conta na Xeneral Hestoria (1,31) que se traduciu ó galego entre 1300 e 1330.

Fago estas observacións por quitar un par de lixos dunha obra que non os precisa e que nunha edición visual se poden retirar de xeito máis doado ca nunha edición en papel. Quitado isto, a iniciativa merece, como dixen, un aplauso global e, sobre todo, debe continuar. *Fraseoloxía visual 1, 2, 3* abriu un camiño que pode e merece converterse en estrada ou autoestrada para ben da didáctica, da conservación e da depuración da fraseoloxía galega.

Xesús Ferro Ruibal

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

DOYLE, Charles Clay (2012): *Doing Proverbs and Other Kinds of Folklore. Philological and Historical Studies*. Vermont: Proverbium e The University of Vermont. ISBN 978-0-9817122-9-1; 346 páxs.

Mentres en Europa os estudos fraseolóxicos e paremiolóxicos maioritariamente analizan as estruturas, a semántica, a pragmática das unidades e súa correspondencia con sinónimos noutras linguas, o libro que imos comentar afonda no substrato folclórico (cultura popular) do que nacen e do que esas unidades reciben a motivación, a significación e mesmo as connotacións. Este tipo de enfoque, en certa medida, diacrónico e multidisciplinar, que vemos noutros libros da mesma colección que dirixe W. Mieder, ten hoxe escasísimo cultivo en España, onde seguimos ancorados na obra erudita de Montoto Rautenstrauch *Personas, personajes y personillas que corren por las tierras de ambas Castillas*. (Sevilla: Librería de san José 1911-1912), da que se fala neste mesmo número de *Cadernos de Fraseoloxía Galega*, e da obra de Iribarren *El porqué de los dichos* (Madrid: Aguilar 1955). A rareza entre nós deste tipo de traballos é precisamente o que lle dá novidade a este libro para lectores europeos e o que fai suxerente a lectura. O libro obxecto desta recensión reúne vinte e dous artigos (algúns xa publicados anteriormente) de carácter misceláneo; e o lector fraseólogo europeo deberá contar con este feito, porque os lindeiros da especialidade nalgúns momentos esváense e fanse borrosos; pero no conxunto podemos dicir que é unha aproximación ás relacións entre fraseoloxía e o folclore.

No primeiro deles, “Bears in the Woods and Catholic Popes. Historical Observations on Sarcastic Interrogatives”, o autor presenta unha escolma de preguntas sarcásticas (as dúas primeiras dan título ao artigo) con tradición no discurso oral. Segundo Doyle, estas preguntas son un novo tipo de refráns, pois utilízanse como resposta a algo obvio, como nun exemplo que pon de Dundes: Cando a unha persoa á que lle encanta o alcohol lle preguntan se quere beber algo e contesta: O papa é católico? Doyle tamén pescuda a orixe de algunhas destas preguntas e fornece exemplos de obras de teatro, cancións, etc.

No segundo capítulo, o autor fala dos “counter-proverbs” (contrarrefráns), é dicir, refráns que contradín a verdade que expresa outro refrán e distingue dos anti-proverbs (antirrefráns), que normalmente alteran ou descontextualizan outro refrán na procura dun efecto cómico. A continuación, Doyle comenta algúns exemplos de contrarrefráns como “One rotten apple spoils/does not spoil the whole barrel”, “Think before you act/Act first, think later” ou “Size does (not) matter”, aínda que nalgúns casos xa non está tan claro cal das dúas opcións é o contrarrefrán.

No terceiro artigo, Doyle comenta o refrán “*One tongue is enough for a woman*”, atribuído ao poeta John Milton. Consonte fontes diversas, este, que quedara cego, mandáballes ás fillas que lesen para el en oito linguas, mesmo se só entendían o inglés, porque coidaba que para unha muller, unha lingua era suficiente. Ao longo dun percorrido cronolóxico, o autor contrasta a biografía de Milton con distintos fragmentos nos que aparece explícita ou implicitamente o refrán para descubrir se foi realmente así.

No cuarto capítulo, “Adam, Eve, Men, Women, Woe... and Folk Etymology” o autor analiza a suposta etimoloxía da palabra *woman*: *woe* + *man* = *woman*. Mediante a análise dunha serie de fragmentos nos que se fai referencia a esta relación, Doyle reflexiona sobre as intencións dos autores e sobre se “Woman is woe to man” é realmente un refrán.

No quinto artigo, Doyle analiza a expresión “*writ in water*”, relacionada co poeta John Keats, ao que se lle atribuíu a petición da frase *Here lies one whose name was writ in water* para poñer na tumba. O autor tamén analiza as variantes da locución, como *writ on water*, ademais da evolución e incorporación desta a distintos contextos como o dereito.

No artigo número seis, “On Some Paremiological Verses”, o autor analiza a estreita relación entre paremioloxía e poesía, pois esta última serve de acubillo para moitos refráns, o que tamén condicionará o seu uso.

No sétimo capítulo, titulado “*Ex desuetudine amittuntur privilegia*. Rabelais, Urquhart, and *les clerics*”, Doyle comenta a frase de Rabelais “Aussi par non usaige sonte perduz tous privileges, ce disent les clerics” e como as distintas traducións do termo *clerics* tamén deron lugar a distintas realidades. Un exemplo moi claro é a tradución de Urquhart “*Ex desuetudine amittuntur privilegia*. Non-usage offentimes destroys ones Right, say the learned Doctors of the Law”.

No oitavo artigo, titulado “The Legendary Hair and Beard of Sir Thomas More. With Special Reference to the Play ‘*Sir Tomas More*’ and an Epigram by John Owen”, o autor comenta como unha anécdota, o rexeitamento de More a ser afeitado antes da súa execución, dá lugar a unha metáfora.

No noveno capítulo, “The Ocular Wages of Sin. When a Joke Becomes Proverbial”, Doyle explica que en moitas ocasións, os chistes acaban converténdose en unidades fraseolóxicas e comenta algúns exemplos. Un deles trátase dunha nai que pilla ao fillo adolescente masturbándose e lle di: Se non paras vas quedar cego!, ao que el contesta: Podo seguir ata que precise lentes? O éxito foi tal que comezou a utilizarse en diversas campañas publicitarias e mesmo deu orixe a outros chistes. Nun deles, unha muller que cantaba no coro sufriu unha caída que lle deixou as bragas a vista. O párroco ameazou dicindo que se alguén se viraba para mirala quedaría cego, ao que un fregués comentou: “Vou arriscar un ollo”. Noutro, un médico díxolle a un paciente que adoitaba andar bébedo que se seguía bebendo ía quedar cego, ao que este contestou: “Xa vin de abondo”.

No décimo capítulo, o autor comenta as consecuencias da imposibilidade de interrupción dun proceso xudicial consonte a common law e que deu lugar ao refrán de Alexander Pope, título deste artigo, “*Wretches Hang That Jury Men May Dine*”.

No décimo primeiro capítulo, titulado “*A Good Man Is Hard to Find*”. Flannery O’Connor and the Proverb”, o autor, na procura da orixe do devandito refrán, analizará a influencia que exerceu sobre este a difusión da canción do mesmo título e as súas

múltiples versións, especialmente entre o público máis novo, así como os antirrefróns aos que deu orixe como *A hard man is good to find*.

O décimo segundo capítulo, “The Legend of Anne Greene And Christopher Wren’s First Published Work” narra a lenda da resurrección de Anne Greene, así como as curiosidades do poema que lle dedicou Christopher Wren.

No décimo terceiro capítulo, “‘Tridky Dick’ and Richard the ‘Trichard’”, Doyle destaca a escaseza de diminutivos rimados, ademais de comentar a orixe dos que compoñen o título.

No décimo cuarto artigo, “Naming, Nicknaming, and Not-Naming In ‘The Color Purple’”, o autor analiza a importancia dos nomes dos personaxes da obra *The Color Purple* para facer ver que os nomes son moito máis que un xeito de identificar seres.

No décimo quinto capítulo, “Mute Witnesses. Faulkner’s Use of a Popular Riddle”, Doyle comenta a similitude entre unha parte do conto de William Faulkner “A Rose for Emily” e unha adiviña.

No décimo sexto artigo, “Title-Author Jokes. *Now and Long Ago*”, o autor explica os xogos de palabras nos títulos de libros que, ben de seu, ben ao xuntalos cos nomes dos autores, adoitan acadar connotacións obscenas e fai fincapé na antigüidade deste recurso.

No décimo sétimo capítulo, “The Power of Not Thinking. ‘Possums, Bears, Elephants, and Toothache Cures’”, Doyle explica o “poder” da mente. Un exemplo dos moitos que cita a imposibilidade de deixar de pensar en algo (como un hipopótamo, un oso ou un elefante) cando nos din que fagamos o contrario. Da mesma maneira, o feito de non pensar nunha dor, como a de moas, pode chegar a aliviala.

No décimo oitavo capítulo, “*Mulling over Mulle*. A North Georgia Foodways Localism”, Doyle explica o valor cultural e simbólico dun prato típico de Georgia chamado Mull.

No décimo noveno artigo, “Mosses Platt and the Regeneration of ‘Barbara Allen’”, Doyle, xunto con Greg Kelley, analiza as mudanzas que leva a cabo Mosses Platt na súa versión da balada “Barbara Allen”, así como a importancia destas e o seu resultado final.

No duodécimo capítulo, “‘As the Hearse Goes By’. The Modern Child’s *Memento Mori*”, Doyle analiza a canción infantil *Hearse Song* cuxo tema central é a morte. O autor compáraa cunha serie de poemas antigos, cos que comparte unha alta carga simbólica (o verme, a sexualidade...) e fai pensar sobre os verdadeiros obxectivos desta.

No duodécimo primeiro artigo, “‘I See Your Hiney’. The Avenging Voice from the Depths”, o autor analiza unha serie de lendas relacionadas co asasinato dun neno (ou no seu defecto un símbolo deste, como un paxaro) e a súa posterior vertedura ao váter, a través do cal se manifestará para vingarse da persoa asasina cantando “I See Your Hiney...” nas súas múltiples versións.

No duodécimo segundo capítulo, “Pecos Bill and His Pedigree”, Doyle recolle unha serie de testemuñas que dan pé a unha reflexión sobre a (in)existencia do famoso vaqueiro Pecos Bill e a súa condición folclórica.

Era ben que este tipo de investigacións tivesen entre nós maior dedicación, porque en boa parte descubren o efecto que na lingua teñen personaxes ou acontecementos recentes, que, diante dos nosos ollos ou dos nosos pais, fan nacer fraseoloxismos e paremias, sen que esteamos redactando para o futuro a acta de nacemento. E un fraseoloxismo non adoita nacer dunha abstracción senón dun feito que é o que lle dá a motivación, a significación e as connotacións.

Rebeca Lema Martínez

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

LOSADA ALDREY, M. Carmen (2011): *El español idiomático da juego. 150 fraseologismos con ejercicios*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela. Ilustracións de Evaristo Corujo Martínez, Tito. ISBN 978-84-9887-705-2; 88 páxs.

El español idiomático da juego. 150 fraseologismos con ejercicios. Nivel umbral (B1) conforma o segundo volume publicado polo Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela dentro da colección *Cuadernos de español como lengua extranjera*. O primeiro xunto co segundo volume vense afiuzados pola ampla traxectoria no eido do español como lingua estranxeira da autora. Mentres que no primeiro volume se propuñan unha serie de actividades de comprensión audiovisual para os niveis B1 e B2, o segundo volume céntrase na adquisición ou aprendizaxe do vocabulario para o nivel B1. Como se desprende do título – por certo, un xogo de palabras que lle vén como anel ó dedo ó manual –, non se refire ó vocabulario en xeral, senón que se trata concretamente de unidades idiomáticas e, para sermos máis exactos, de unidades fraseolóxicas que presentan un alto grao de idiomaticidade. Neste sentido, esta obra contribúe a cubrir unha das carencias que presentan a maioría dos manuais de linguas estranxeiras en xeral, e do español como lingua estranxeira en particular.

El español idiomático da juego consta dun total de dez unidades temáticas, precedidas dun prólogo da recoñecida fraseóloga Carmen Mellado Blanco, profesora titular na Universidade de Santiago, así como dunha introdución da propia autora, M. Carmen Losada Aldrey, na que expón de forma breve e concisa os fundamentos teóricos e prácticos do seu manual. En cada unha das dez unidades temáticas, as expresións idiomáticas preséntanse ordenadas onomasiolóxicamente, ó redor dos seguintes conceptos: (1) accións do home como ser vivo, (2) descrición física e personalidade, (3) saúde, (4), estados e sentimentos, (5) relacións, (6) problemas e solucións, (7) comprensión e coñecemento, (8) comunicación, (9) cartos e (10) esforzo, éxito e

fracaso. As devanditas unidades complementáanse cunha última unidade de repaso, na que se retoma o conxunto de unidades fraseolóxicas idiomáticas seleccionadas. Despois das unidades didácticas ordenadas conceptualmente van as solucións dos exercicios que achegan, así como un glosario alfabético ordenado por cada un dos compoñentes adxectivais, substantivais ou verbais das expresións idiomáticas, que á súa vez remiten a cada unha das unidades temáticas nas que se abordan. Ó final do manual figuran as referencias bibliográficas máis destacadas en torno á didáctica da fraseoloxía ou fraseodidáctica. Unha valoración positiva merécea a súa presentación en cinco apartados claramente diferenciados: *a saber, dictionarios, otras obras de consulta, libros de ejercicios, páginas web*, así como *bibliografía*, que inclúe as obras de referencia imprescindibles dende unha perspectiva máis ben teórica.

As chamadas unidades fraseolóxicas, idiomáticas no caso deste *Cuaderno*, son combinacións fixas de palabras que forman parte do léxico das linguas naturais. Porén, case non teñen cabida nos manuais de linguas estranxeiras, posto que ocupan no mellor dos casos un segundo plano, aínda cando moitas destas unidades fixas se compoñen de palabras (chave) que forman parte do vocabulario básico dunha lingua. Por norma xeral, tampouco os dicionarios souberon dar un tratamento lexicográfico e/ou fraseográfico axeitado, é dicir, un tratamento en función das necesidades dos aprendentes dunha lingua estranxeira nas súas fases iniciais (niveis A1, A2 e B1) verbo das unidades fraseolóxicas. E isto débese a que a maioría dos autores das devanditas obras obvian a importancia destas unidades á hora de conceptualizar, de comprende-lo mundo que nos rodea. Se partimos do proceso de adquisición destas unidades na lingua materna, primeiro adóitanse adquiri-los significados rectos, literais dunha palabra e, posteriormente, a miúdo a partir deste significado recto ou literal, adquirese o correspondente significado idiomático desta mesma palabra dentro dunha unidade fraseolóxica. Obviamente, esta situación non é equiparable ó proceso de aprendizaxe e/ou adquisición dunha lingua estranxeira. O aprendente dunha lingua estranxeira xa pasou por esta fase cognitiva na súa lingua materna, de tal xeito que sabe como funcionan as unidades fraseolóxicas idiomáticas e qué as diferencia das unidades léxicas non idiomáticas, aínda que sexa inconscientemente. Este coñecemento debe trasladalo ó proceso de aprendizaxe e/ou adquisición da lingua estranxeira: velaquí a razón pola que as devanditas unidades non só poden, senón que deben estar presentes mesmo nos niveis iniciais nos manuais de linguas estranxeiras e nos dicionarios (bilingües). Polo tanto, nin é recomendable incluí-las expresións idiomáticas unicamente en niveis superiores, nin tampouco o é presentalas simplemente en forma de listas alfabéticas – é dicir, seguindo criterios de ordenamento semasiolóxico (e non onomasiolóxico) –, como se viña facendo ata o momento na maioría dos casos.

As unidades fraseolóxicas idiomáticas caracterízanse por estaren presentes en determinados contextos lingüísticos, sobre todo, na lingua falada, na linguaxe coloquial. Tamén por esta razón é de valorar moi positivamente que na presente obra a ordenación non sexa de tipo alfabética, senón onomasiolóxica. É dicir, pártese do concepto, da idea para chegar á forma lingüística correspondente e non á inversa, de tal forma que o aprendente en cada unidade pode atopar-los idiomatismos máis usuais do

español para expresar, poñamos por caso, os seus sentimentos (cfr. unidade 4). Desta maneira, dáselle pulo para establecer interrelacións semánticas intralingüísticas que, posteriormente, tamén poderá pór en relación interlingüísticamente, coa súa L1 e/ou outras linguas (estranxeiras) que coñece. Isto contribuirá a desenvolver non só a súa competencia lingüística e fraseolóxica, a súa competencia comunicativa, senón tamén a súa competencia intercultural, xa que moitos dos idiomatismos, debido ás imaxes e/ou símbolos implícitos a estes, son portadores de información extralingüística, algunhas veces de carácter universal, outras, pola contra, de carácter idiosincrásico. Esta información tramítase dentro deste manual, en notas ó rodapé de páxina ou ben en cadros informativos –trátase dun valor engadido que, por unha banda, facilita a adquisición das unidades léxicas de forma lúdica, por así dicilo, e por outra, achega información enciclopédica e/ou metalingüística que sen dúbida espertará aínda máis o interese dos aprendentes polas expresións idiomáticas.

As ilustracións, obra de Evaristo Corujo Martínez, Tito, cumpren, da mesma maneira, varios fins didácticos, entre eles destaca o de facilita-la comprensión das expresións xunto coa adquisición destas unidades, posto que cantas máis interrelacións se establezan, cantos máis sentidos interveñan no proceso de aprendizaxe e/ou adquisición, mellores serán cualitativa e cuantitativamente os resultados.

Como xa se afirmaba anteriormente, é de suma importancia ter en conta o contexto á hora de coñece-lo comportamento lingüístico das unidades fraseolóxicas. Neste manual, optouse por incluír exemplos procedentes de internet e da base de datos CREA, o que garante a autenticidade e actualidade destes. Trátase de criterios absolutamente básicos dende a perspectiva da investigación lingüística actual, posto que representan a lingua en uso. Precisamente, as unidades fraseolóxicas idiomáticas úsanse preferentemente na lingua falada, e como é sabido, tamén moitos dos textos en internet comparten gran parte dos trazos da lingua falada, especialmente os textos procedentes de foros e blogs.

No referente á tipoloxía de exercicios, en primeiro lugar, hai que valorar positivamente que se trata de tarefas moi variadas: de selección, substitución, clasificación, consulta, reflexión, contraste e conversa. Nunha primeira fase céntranse na recepción das novas unidades, relacionando a forma lingüística coa imaxe subxacente a esta, para culminar coa produción libre na última tarefa proposta, na que o aprendente debe activar tódolos seus coñecementos implicándose tamén emocionalmente na resolución desta. A secuenciación das tarefas, polo tanto, resulta totalmente coherente. Fomenta-lo uso do dicionario para a resolución dalgunha das tarefas (de consulta) –trátase dunha competencia transversal– fomenta a aprendizaxe autónoma, a aprendizaxe para toda a vida, estando en total consonancia cos principios pedagóxicos propulsados polo plan de Boloña.

Finalmente, e sen querer entrar en máis detalles, quixera resalta-lo bo criterio á hora de redacta-las definicións metalingüísticas correspondentes a cada unidade fraseolóxica (na segunda páxina de cada unidade). A devandita información semántica complétase coa información pragmática necesaria para un uso axeitado (o apartado '*registro y uso*'). Estas informacións adáptanse á perfección ó nivel lingüístico e ós coñecementos

extralingüísticos do aprendente medio e, asemade, permiten amplia-la súa capacidade expresiva, o seu vocabulario, os seus coñecementos xerais a través dos sinónimos propostos ou as paráfrases empregadas.

Resumindo, e como xa se dicía ó comezo, dada a falla xeneralizada en materia fraseolóxica dos manuais de linguas estranxeiras dispoñibles no mercado, este manual convértese nunha ferramenta indispensable para unha aprendizaxe e/ou unha adquisición óptima das unidades fraseolóxicas idiomáticas no ámbito do español como lingua estranxeira, nivel limiar B1.

Nely M. Iglesias Iglesias

Universidad de Salamanca

MARTINO RUZ, Xandru (2008): *Refraneru temáticu asturianu*. Xixón: Editorial Picu Urriellu. ISBN 978-84-96628-06-9, 212 páxs.

1. Estrutura xeral da obra

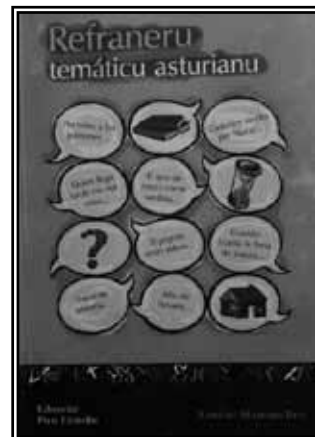
Este volume é unha compilación de refráns clasificados en 18 temas ordenados alfabeticamente e á súa vez divididos en subtemas do que dá idea o índice inicial da obra.

Logo do índice, veñen unhas palabras introdutorias que explican a motivación da edición deste refraneiro e unhas notas sobre os criterios que se seguiron para a súa publicación.

Cada tema leva un pequeno resumo aclaratorio relativo ao agrupamento de refráns que nel se inclúen. Por exemplo, en COMPORTAMIENTU lese:

Hai un refrán que diz “sabe más el díañu por vieyu, que por díañu”. Abúltanos qu’esti refrán lleva venceyáu l’espíritu del refraneru. Ye dicir; la vida date una esperienciencia que ye importante tresmitir d’una xeneración a otra. Si dalguna informaciñon ye importante tresmitir a los fíos, ye ensin dulda dala, la que cinca al comportamientu humanu. Esta informaciñon nel refraneru asturianu ocupa munchu espaciñu. L’apartáu dedicáu a ella ye ún de los más grandes del refraneru. Ta estayáu en 24 partes que son [...]

En cada estaya, metimos los refranes que tienen daqué que ver col título, bien seya en grau positivu, como en negativu; ye dicir, na estaya por exemplu de

prudencia van apaecer los que tienen que ver con tener prudencia, y también con non tenela.

Hai que dicir que, ás veces, un mesmo refrán aparece máis dunha vez por estar adscrito a varios temas; é o caso, por exemplo, de *El que cueya la verbena la mañana de San Xuan, nun-y picará culiebra nin bichu que-y faiga mal* (páxina 48, **Los Reptiles-ANIMALES** e tamén na 161, **Praos-MONTE**), de *El que se casa nun asa castañas* (páxina 58, **El Casoriu-CICLU VITAL** e así mesmo na 91, **Vezos-COMPORTAMIENTO**) ou destoutro, *Si quies ver la muyer muerta, da-y zamborca* (páxina 34, **La Comida-ALIMENTACIÓN** e na 139, **Enfermedades-MELECINA**).

Contra o final do volume, nunha sección á parte, localízase a titulada “Cosadielles” onde, como xa se indica de inmediato, non se trata de refráns, mais si de ditos transmitidos oralmente e que supoñen un xeito de xogar ás adiviñas.

En notas a rodapé defínense aquelas palabras de pouco uso, que puidesen ter un significado escuro para o público en xeral ou danse explicacións que aclaran o significado dalgún refrán en particular.

Para rematar, a obra contén unha decena de referencias bibliográficas entre estudos, coleccións de ditos e dicionarios de asturiano.

2. Análise cuantitativa dos temas e subtemas

Atendendo ao número de páxinas, os temas que ocupan máis son **COMPORTAMIENTO** (30 páxinas), **CRONOLOXÍA** (24), **METEOROLOXÍA** (18), **SOCIEDAD** (15), **ALIMENTACIÓN** (15), **GANADERÍA** (14), **AGRICULTURA** (13), **ANIMALES** (12) e **TRABAYU** (10).

Onde máis subdivisións hai, con diferenza, é en **COMPORTAMIENTO** (24) seguido de **SOCIEDAD** e **METEOROLOXÍA** a cada 8.

TEMAS e número de subtemas	SUBTEMAS e número de refráns	Páxs.
AGRICULTURA (4)	Semar (82), Llabrar (118), La collecha (174), Los frutales (98).	13
ALIMENTACIÓN (4)	La Bébora (61), La Comida (393), La Fame (43), La Fartura (24).	15
ANIMALES (7)	Los Anfibios (9), Los Inseutos (46), Los Mamíferos (157), Los Páxaros (100), Los Pexes (52), Los Reptiles (10), Otros (3).	12
ASTROLOXÍA (4)	El Cielu (10), Les Estrelles (2), La Lluna (23), El Sol (7).	3
LA CASA (4)	La Cocina (33), Les Construcciones Auxiliares (25), El Cuartu (11), Otres Partes De La Casa (68).	5

CICLU VITAL (7)	El Casoriu (50), La Infancia (28), La Madurez (17), La Moceda (24), La Muerte (55), La Nacencia (11), La Vieyera (59).	8
COMPORTAMIENTU (24)	Amistá (28), Avaricia (49), Bondá (13), Celos (5), Constancia (16), Cuciedá (63), Dilixencia (116), Engañu (79), Engarradielles (16), Envidia (6), Esperiencia (81), Folgazanería (78), Individualismu (40), Llinguatería (19), Maldá (22), Obediencia (22), Paciencia (6), Presunción (21), Previsión (97), Prudencia (83), Tochura (38), Vezos (80), Vicios (10), Xaciu (79).	30
CRONOLOXÍA (4)	Añu (87), Díes (348), Meses (409), Selmanes (6).	24
EL CUERPU (4)	Aspeutu (7), Defeutos (5), Partes (77), Sexu (25).	4
GANADERÍA (5)	Aves (70), Caballerías (104), Gochos (62), Reciella (90), Vaques (125).	14
MELECINA (3)	Enfermedaes (59), Melecines (9), Salú (28).	4
METEOROLOXÍA (8)	Agua (77), Aire (35), Bon Tiempu (56), Calor (42), Fríu (69), Mal Tiempu (65), Ñeve (40), Previsión Meteorolóxica (237).	18
MONTE (6)	Caza (5), Frutos (7), Lleña (27), Praos (18), Puertos Y Altos (7), Vexetación (26).	4
PERSONES (6)	Amigos (13), Fíos (53), Homes (11), Muyeres (96), Parientes (44), Vecinos (22).	8
PESCA (2)	Mar (122), Ríu (26).	5
SOCIEDAD (8)	Economía (163), Fiesta (53), Poder (16), Probes (37), Relixión (159), Ricos (14), Tresporte (8), Vistíu (80).	15
TRABAYU (3)	Folganza (32), Oficios (143), Preseos (131).	10
OTROS (3)	Destín (9), Oportunidá (11), Utilidá (12).	2
Total		6.337

Son 16 os subtemas –pertencientes a tan só 10 categorías [AGRICULTURA, ALIMENTACIÓN, ANIMALES, COMPORTAMIENTU, CRONOLOXÍA, GANADERÍA, METEOROLOXÍA, PESCA, SOCIEDAD e TRABAYU]– que constan de máis de 100 refráns. En primeiro lugar está **Meses**-CRONOLOXÍA (409 refráns) seguido de **La Comida**-ALIMENTACIÓN (393); de novo **Díes**-

CRONOLOXÍA (348), **Previsión Meteorolóxica-METEOROLOXÍA** (237), **La Collecha-AGRICULTURA** (174), **Economía-SOCIEDAD** (163) e **Relixión-SOCIEDAD** (159).

No posto oitavo estaría **Los Mamíferos-ANIMALES** (157), a continuación **Oficios-TRABAYU** (143) e **Preseos-TRABAYU** (131). Seguiríanlle a estes **Vaques-GANADERÍA** (125), **Mar-PESCA** (122), **Llabrar-AGRICULTURA** (118). O décimo cuarto posto sería para **Dilixencia-COMPORTAMIENTO** (116), logo virían **Caballerías-GANADERÍA** (104) e **Los Páxaros-ANIMALES** (100).

3. Valoracións

Sendo xa de difícil acceso a obra que Luciano Castañón publicou en 1962 (*Refranero asturiano*. Oviedo: Deputación de Oviedo, Instituto de Estudios Asturianos del Patronato José María Quadrado, C.S.I.C., 342 páxinas), agrádecese dispoñer dun corpus duns 4.000 refráns asturianos (6337 contando as repeticións en temas diversos) que é unha base para os posteriores e necesarios estudos cara a dentro e cara a fóra da propia cultura asturiana.

A aparición de moitos refráns aos que se lle coñecen equivalentes en linguas limítrofes axúdanos a percibir que Asturias forma parte da Romania e que o fondo paremiolóxico romance ten unha manifesta unidade interna, como deixan ver os estudos de paremioloxía romance aos que hoxe mesmo se pode acceder dende a Rede. Lembremos o traballo de Vicente Franco Anchelergues que analizou “Asturias, Navarra y Aragón en BADARE” (CFG13,2011,418). Lembremos que a obra de Elisabeth Piirainen (PIIRAINEN, E. (2012): *Widespread Idioms in Europe and Beyond: A Cross-linguistic and Cross-cultural Research Project*, New York, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, Oxford & Wien: Peter Lang) está poñendo en evidencia que esa unidade vai máis aló da propia Romania. Neste sentido, consideramos erróneo prescindir daqueles que tamén existen noutras linguas, porque, se ese for o criterio, a maior parte dos que aquí se ofrecen, teñen equivalencia plena ou case plena no refraneiro galego.

E esta romanidade asturiana vese tanto no que son observacións agudas e obxectivas (*Si ente pan i caldu te dan a escoyer, sopes has querer*; p. 33) como naquelas que son pura superstición (*Si Navidá cai en vienres, sema per onde pudieres; pero si cai en domingo, viendi los gües y métilo en trigo*; p. 11).

Neste refraneiro encóntranse algúns tan peculiares de Asturias (*El reteyador de Quirós, onde había una gotera dexaba dos*; p. 74, 194) que nas linguas limítrofes só se lle poden atopar paralelos equivalentes.

Nalgúns casos o autor inclúe como refráns os dialoxismos (*¿Ónde vais, llocos? Tres de los otros*; p. 90) e os wellerismos (*Dixo'l cazu a la caldera: Quita d'ehí negrera*; p. 84, 198), pero iso é cousa que antes nin todos separaban. Tamén se inclúe algunha frase proverbial procedente dunha fábula antiga aínda recoñecible (*Dixo la raposa que nun fue p'algamar les cereces: Nun les quiero, que tan amarguxes*; p. 40). Posiblemente sexa fórmula e non refrán *Nun se fexo'l dulzor pal focicu del rinchador* (p. 94) pero

claramente parecen locucións *Eso ye como dar voces en castañeu* (p. 89) e *Eso ye como mayar árgoma* (p. 89).

No asturiano, coma en todas as linguas do Norte da península ibérica, vívese despois de moitos séculos un proceso de normalización e compréndese que iso intensifique a busca do purismo lingüístico e a da afirmación dun estándar, pero esa lexítima preocupación polo estándar non debería actuar na recolleita paremiolóxica como un filtro que elimine canto non parece encaixar, convertendo o paremiólogo nun Procusto que elimina as diferenzas. A voz do pobo merece escoitarse mesmo cando non encaixa cos estándares lingüísticos de gabinete. E, por outra banda, que un refrán asturiano sexa idéntico ao dunha lingua limítrofe tampouco asegura que Asturias o importase: podería ser un caso de exportación ou –máis probable– un exemplo máis do fondo paremiolóxico románico, que hoxe aínda se empeza a perfilar (BADARE, por exemplo).

Está comprobado que un corpus paremiolóxico organizado ideoloxicamente é ferramenta que posibilita a circulación de refráns en ámbitos urbanos e o uso por persoas que xa carecen da experiencia rural ou mariñeira da que os refráns son fillos. A tradicional transmisión oral transfórmase en suxerencia escrita, que é unha nova forma de transmisión. Por iso, emprendido o traballo de organización ideolóxica dun corpus de certa entidade, era ben que se acometese un traballo de máis alento, recollendo sen prexuízos puristas todo canto ofrece o uso oral e organizando o corpus global das paremias asturianas deste cambio de milenio, tempo tan delicado para a tradición oral dos pobos de Europa. A obra de Xandru Martino Ruz é un bo pé.

Xacinta Varela Martínez

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

MIEDER, Wolfgang (2012): International Bibliography of Paremiography. Collections of Proverbs, Proverbial Expressions and Comparisons, Quotations, Graffiti, Slang and Wellerisms. Volume 34 of Supplement Series of Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship. Vermont: University of Vermont, 362 páxs. ISBN 978-0-9846456-0-2; 362 páxs.

Entre 1965 e 1975 en Helsinki a Society for Finnish Literature publicou *Proverbium: Bulletin d'Information sur les Recherches Parémiologiques*. En 1983 colleu o testemuño a revista anual *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship* que dirixe Wolfgang Mieder na Universidade norteamericana de Vermont. Os 29 números publicados de *Proverbium* fan deste anuario a referencia internacional. Por iso chegan á mesa do Dr. Mieder numerosos traballos que sobardan o espazo habitual dun artigo e iso fixo nacer, coma en moitas outras revistas, uns Anexos (*Supplement series*) que ofrecen maior espazo a un tema

monográfico: os publicados ata setembro 2012 son xa 34 e precisamente este número 34 lévao o texto que encabeza esta breve recensión.

Para a maior parte dos interesados na paremioloxía resulta difícil conseguir un exemplar das vellas bibliografías paremiolóxicas de Gratet-Duplesssis (1847), da de Bonser (1930), da de Moll (1958) e sobre todo da do bibliófilo polaco Ignaz Bernstein (1836-1909) que deu axuntado 4.761 coleccións de refráns que hoxe se custodian na Biblioteca Jagiellońska da Universidade de Cracovia (*Catalogue des livres parémiologiques composant la bibliothèque de Ignace Bernstein*. Varsovie: W. Drugulin; 1900). Afortunadamente podemos acceder ós dous volumes da *International Bibliography of Paremiology and Phraseology* que Wolfgang Mieder publicou en 2009 (Berlín: Walter de Gruyter) e que contén 10.027 referencias.

Pero W. Mieder, que manifesta unha gran admiración por Bernstein, non só reeditou o catálogo do bibliófilo polaco (Hildesheim: Georg Olms; 2003; 2 vol.), senón que segue o exemplo del e durante corenta anos foi arrecadando materiais paremiolóxicos do mundo enteiro; e así, peza a peza, formou en Vermont unha biblioteca persoal especializada en refráns, o *International Proverb Archives (IPA)*, que ten entre as pezas máis antigas algunhas do século XVI. O libro que comento é precisamente o catálogo dese requintado arquivo e resulta unha bibliografía paremiolóxica que chega ás 3.615 entradas (303 páxinas) con útiles índices de autores (35 páxs) e mesmo de temas (17 páxs.). O IPA de W. Mieder vai camiño de competir coa biblioteca de Ignaz Bernstein, xuntándose así na persoa de W. Mieder non só a condición de excepcional bibliófilo senón a dun dos máis finos analistas da materia paremiolóxica.

Di o refrán galego que *Sobre un ovo pon a galiña* e W. Mieder conseguiu crear unha rede de 80 informadores actuais repartidos por todo o planeta: isto, que xa evidencia o carácter referencial da súa persoa e da revista *Proverbium*, dálle ó seu Arquivo (IPA) e a esta súa *International Bibliography of Paremiography* unha dose de constante actualización que é difícil encontrar noutras bibliotecas.

A dificultade de organizar unha bibliografía paremiolóxica mundial faise evidente se pensamos que hoxe no mundo, segundo os cálculos de Ethnologue (<http://www.ethnologue.com/>), hai máis de 6.000 linguas vivas pero que na ONU sentan os representantes de 196 Estados soberanos: é dicir, hai moitas linguas e poucos Estados. É comprensible, polo tanto, que W. Mieder optase pola organización estatal das referencias: así aparecen xuntas as 22 referencias bibliográficas de tódalas linguas da India (452 segundo Ethnologue); e mesmo optou pola organización continental no caso de África, onde Ethnologue detecta 2.110 linguas vivas.

No caso das entradas bilingües, certamente numerosas, o colector optou por estibalas na casaña da primeira lingua que se analiza.

Interesante e multiplicador é xa o primeiro elenco dedicado precisamente a bibliografías paremiolóxicas (“Bibliographies”), con 140 referencias: latina, románica medieval, francesa antiga, portuguesa, española, francesa, italiana, alemá, inglesa, holandesa, danesa, finesa, magrebí, húngara, romanese, eslavas (e soviéticas), rusa, eslovena, eslovaca, polaca, sefardí, turca, árabe, africana, persa, india, malaia,

hawaiana, americana e mexicana; hai tamén algunhas bibliografías temáticas (os refráns que conteñen nomes, os refráns na literatura, os wellerismos e asuntos similares). Neste conxunto, que podemos chamar metabibliográfico, destacan as 26 entradas de traballos bibliográficos que dende 1967 vén publicando o propio W. Mieder sobre os máis variados temas, áreas e especialistas en paremioloxía e, dentro delas, os dous volumes, xa aludidos, da súa *International Bibliography of Paremiology and Phraseology*. Voluminoso é o conxunto de refráns comparados (“International Collections”) con 215 referencias; e importante é a epígrafe de proverbios bíblicos (38 referencias) por seren fonte fraseolóxica e paremiolóxica para moitas linguas occidentais.

Percíbese claramente que W. Mieder ten numerosos informantes en España e iso explica as 106 entradas hispanas, (3% do total) maioritariamente referidas ó refraneiro castelán: corpus, explicacións, usos e equivalencias (maiormente inglesas, alemás e francesas) e unha especial atención ós proverbios do *Quixote* ou da *Celestina*. Debo salientar que desas 106 entradas da epígrafe “Spanish”, 18 son do refraneiro galego, 2 do catalán, 1 do asturiano e 1 do aragonés; o vasco, en cambio, ten epígrafe propia e 1 entrada; e hai unha entrada que me parece descolocada (Costa Alves), que é refraneiro portugués. O portugués ten 22 entradas, ás que lle hai que sumar 4 baixo a epígrafe de brasileiro e a dita de Costa Alves. A presenza galega nesta bibliografía norteamericana é notable¹ e agradácese, porque entre nós, o elástico concepto de “español”, cando se aplica ás ciencias lingüísticas, rara vez é inclusivo, conta só o que se vehicula en castelán: hai bibliografías españolas, que deixan invisibles o galego, o vasco, o catalán, o astur-leonés e o aragonés e que os reducen a unha mancha branca no mapa científico. Ó galego pásalle, ademais, outro tanto en Portugal, onde diversas unidades fraseolóxicas e paremiolóxicas serían inexplicables sen o galego.

Segue despois un conxunto de 215 referencias de refraneiros plurilingües comparados (“International Collections”). E a partir da entrada 357 empezan as referencias ordenadas por linguas ou grupos de linguas: son en total 119 conceptos lingüístico-políticos, porque a lingua oficial do Estado subsume o total da realidade lingüística dese Estado. Deste xeito, pola mesma razón que a paremioloxía galega e a catalá aparecen subsumidas no concepto “Spanish”, a paremioloxía inglesa desdóbrase en “English” (Reino Unido), “Australian” e “American” e, nesta, aínda que a maior parte son referencias a refráns en inglés, entran tamén os refráns dos indíxenas (Indian proverbs) e os doutras etnias africanas, europeas, asiáticas etc. que arribaron a ese inmenso País.

Neste arquivo hai referencias paremiolóxicas de linguas das que non é habitual oír falar. E este fío merece que tiremos del, porque, se ese dato revela a apertura conceptual de Wolfgang Mieder, tamén destapa unha carencia da ciencia fraseolóxica e paremiolóxica, á que lle podemos poñer cifras: Ethnologue documenta 719 linguas vivas en Indonesia, 438 na India, 292 en China, 181 no Brasil ou 176 nos Estados

¹ Pasoulle desapercibida unha bibliografía paremiolóxica galega, que está nun número desta revista (4,2003,35-58) do que o propio Mieder extrae outras referencias; a perda non é moita, porque espero que axiña quede superada por unha completa e crítica bibliografía fraseolóxica e paremiolóxica galega que prepara Francisco García Gondar.

Unidos de América e unhas 6.000 en todo o mundo. Aínda que os criterios e datos de Ethnologue poidan ser revisables, cando pensamos en cantas e cales son as linguas con presenza nas bibliografías fraseolóxicas e paremiolóxicas, descubrimos que son un pequenísimo grupo de linguas privilexiadas do norte do hemisferio norte. Visto do outro lado, a fraseoloxía e paremioloxía da maior parte das linguas do mundo, é ágrafa; probablemente está sen recoller, sen codificar e sen estudar.

Sabemos que as sutilezas dunha paremia dan para longas e profundas reflexións diacrónicas e sincrónicas; para explicar concepcións profundas do ser humano e para debuxa-lo mapa de relacións históricas entre pobos diversos; pero como as paremias son unha realidade esencialmente oral e como a mellor fonte de información fraseolóxica é a xente humilde, resúltanos difícil artellar (e mesmo concibir) un movemento mundial para salvar esa inmensa parte do patrimonio inmaterial da humanidade.

Velaí como a *International Bibliography of Paremiography* de W. Mieder descobre unha eiva estrutural dos estudos fraseolóxicos e paremiolóxicos (e quizais de toda a lingüística) que sería inconcibible noutras áreas da ciencia. Se, como se di, outro mundo é posible, tamén é posible outra lingüística. Velaí unha verdadeira tarefa para organizacións internacionais como EUROPHRAS e a UNESCO.

Unha última cousa. Sei ben que os arquivos dos bibliófilos non están feitos só de intelixencia e de relacións públicas senón tamén de privacións económicas para conseguir salvar unha peza excepcional. Diso ten que saber, por forza, a xenerosidade W. Mieder. Felices os universitarios de Vermont que, polo exemplo (tamén maxisterial) de W. Mieder poden acceder a este Arquivo paremiolóxico mundial. Era ben que algunha institución pública ou unha xenerosa entidade privada patrocinase a dixitalización de todo ese arquivo, converténdoo así en ferramenta accesible ós estudiosos do mundo enteiro.

Xesús Ferro Ruibal

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

MOGORRÓN HUERTA, e MEJRI, Salah (dirs.) (2010): *Opacidad, idiomaticidad, traducción. Opacité, idiomaticité, traduction*. Col. Encuentros mediterráneos. Rencontres méditerranéennes; 3. Alicante: Universitat d'Alacant - Universidad de Alicante. ISBN 9788497171311. 383 páxs.

O volume *Opacidad, idiomaticidad, traducción - Opacité, idiomaticité, traduction*-, editado en 2010 por Pedro Mogorrón e Salah Mejri, constitúe o terceiro número da colección “Encuentros mediterráneos. Rencontres méditerranéennes”. Reúne un total de 21 estudos que analizan, dende distintos ángulos e perspectivas investigadoras, o tema da opacidade.

O centro de atención constitúeno as expresións fixas que se estudan aquí na súa dimensión significativa. O tema que vertebra o conxunto de traballos é a dicotomía “opacidade-transparencia” que se desenvolve coa tradución como telón de fondo. A maioría das contribucións buscan proxectar luz sobre a cuestión da opacidade relacionada coas secuencias fixas. É o caso, entre outros, dos artigos de Pedro Mogorrón “La Opacidad en las construcciones verbales fijas”, de Monia Bouali “Opacité des locutions adjectivales”, de Salah Mejri e Arianne Desporte “Opacité et idiomaticité des expressions figées: deux repères en traduction” ou de Julia Sevilla e Carlos Montero “Idiomaticidad y opacidad en la traducción de paremias (francés y español)”.

Aínda así, tamén se rexistran traballos que examinan outros elementos que limitan a transparencia como poden ser os préstamos interlingüísticos –asunto que trata Mosbah Said na súa contribución “Opacité sémantique des emprunts ou la mémoire floue des mots en voyage”–, ou os procedementos de desautomatización que desenvolve Thouraya Ben Amor Ben Hamida no seu estudo “Le défigement un révélateur linguistique d’idiomaticité et d’opacité”.

Os problemas do carácter non transparente dos elementos lingüísticos e culturais enfócase tanto dende unha perspectiva teórica como práctica. No metodolóxico, os autores recorren esencialmente á comparatística así como á análise estatística co fin de exploraren e comprobaren a validez das súas popostas iniciais e obteren uns resultados concluíntes. A aproximación ó tema lévase a cabo cun enfoque multidisciplinar e multilingüístico: por unha banda, a colección non só conta con estudos redactados en distintas linguas (francés e castelán), senón que o elemento comparatístico dos traballos amosa unha presenza acusada doutras linguas de traballo. Así, encóntranse estudos contrastivos bilingües como o de Alicja Hajok (“Comment traduire les déterminants?”), no que se compara a configuración idiomática e a vertente translativa en relación cos determinantes nas linguas polaca e francesa; pola súa banda, Daniel Gallego propón unha análise trilingüe (inglés-francés-castelán), baseada nun amplo corpus traductográfico, sobre a transferencia das metáforas náuticas e o cumprimento ou non das expectativas translativas formuladas a priori; finalmente, Xavier Blanco, fundamenta a súa argumentación verbo dos frasemas composiciónais pragmáticos con exemplos tomados dunha vintena de idiomas.

O volume ofrece unha importante variedade disciplinar –nalgúns casos mesmo dentro de cada artigo–, onde os autores poñen o acento ou ben na dimensión lingüística xeral,

a terminolóxica, semántica, pragmática, didáctica e, por suposto, traductolóxica. Tamén é variada a casuística dos artigos, xa que abranguen dende a linguaxe común, as linguaxes de especialidade (coma tal, a xurídica e a económica) e chegando ata a estética, representada na achega de Paola Masseau (“Les traducteurs en formation face à l’opacité des métaphores linguistiques en poésie”), que estuda a opacidade das metáforas no eido lírico. Lonxe de supor unha merma para a coherencia do estudo do tema no seu conxunto, a variedade de enfoques e a aproximación multidisciplinar supón unha fonte de riqueza que incrementa o valor científico do volume ó proporcionar unha imaxe máis completa e complementaria da realidade das expresións fixas así como dos problemas de comprensibilidade e tratamento translativo que conteñen.

A colección busca a aplicabilidade e transferibilidade dos resultados achegados polos diversos estudos. Estes proxéctanse sobre os eidos do ensino, da tradución (e interpretación) así como do tratamento automático da linguaxe. A mosca, con isto, un enfoque eminentemente práctico e pragmático, algo que, sen dúbida, se debe ó feito de que o traballo de investigación subxacente se está desenvolvendo no seo de distintos grupos e proxectos de investigación, organizados a nivel nacional e internacional, e unidos por un interese temático común. De feito, a colección de artigos é froito dun labor colaborativo que agrupa estes investigadores que proceden de varias universidades de España, Francia e Tunisia e que se integra en diversos proxectos de colaboración transnacional.

O volume brinda a posibilidade de nos adentrarmos, a través dos ollos de vinte e un expertos na materia, no tema das expresións fixas e de descubrirmo-las coincidencias e diverxencias na codificación e nas peculiaridades expresivas propias dos distintos ámbitos culturais recollidos no libro. O labor dos investigadores reunidos na colección logra ofrecer unha mirada ampla e profunda no estado actual dos estudos lingüísticos e traductolóxicos relacionados coas estruturas idiomáticas, tan unidas ó carácter particular dos pobos.

Juan Antonio Albaladejo Martínez

Universidad de Alicante

OLZA MORENO, Inés (2011): *Corporalidad y lenguaje. La fraseología somática metalingüística del español*. Frankfurt: Peter Lang ². ISBN 9783631609071; 331 páxs.

As teorías de base cognitiva vinculan de forma directa ao carácter corpóreo da nosa experiencia física (*corporalización*) no só o modo en que apreendemos mentalmente a realidade, senón tamén o desenvolvemento do pensamento figurativo. Pola súa banda, a existencia xeneralizada en moitas linguas de expresións idiomáticas que conteñen un lexema referido a órganos e partes do corpo humano ou animal (*somatimos*) supón un dos indicios máis importantes da *corporalización* do pensamento e a linguaxe figurativa.

Virando ao redor destes dous eixos, Inés Olza pretende explorar as particularidades semánticas e figurativas da parcela acoutada de fraseoloxismos somáticos metalingüísticos do español, para mostrar como a actividade lingüística chega a entenderse figurativamente en termos corporais. A acción coherente de *patróns figurativos* analizables, explicitados en *metáforas* e *metonimias conceptuais* e en *esquemas de imaxes*, xera correspondencias sistemáticas entre o dominio fonte CORPORALIDADE e o dominio meta LINGUAXE.

A partir de dicionarios fraseolóxicos e xenerais do español, a autora constrúe un corpus de 336 unidades fraseolóxicas (UUFF) artelladas ao redor de 24 lexemas somáticos, que por grao de produtividade fan referencia á boca, lingua, oído(s)/orella(s), man(s), cara, beizo(s), cabeza, nariz/narices, ollo(s), corazón, pé(s), barba(s), dedo(s), dente(s), fronte, pelo(s), pescozo, garganta, ombreiro(s), puño(s), cabelo, cóbados e costas(s).

O corpus contén un conxunto maioritario de *fraseoloxismos descritivos* dalgún aspecto da linguaxe e unha porcentaxe menor de *fraseoloxismos de valor pragmático ou discursivo*. Entre os primeiros atópanse aspectos como o silencio (*coserse la boca*, *sellar los labios* (a alguien); a produción e articulación do discurso (*hablar (hasta) por los codos*, *murmurar entre dientes*); a recepción do discurso (*aguzar los oídos*); ou a interacción entre os falantes (*tirar de la lengua* a alguien). Entre os segundos, de valor

² A realización desta recensión está encadrada no proxecto de investigación *La estructura idiomática del alemán y el español. Un estudio cognitivo a partir de un corpus onomasiolóxico* (código HUM2007-62198/FILO), financiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación con fondos FEDER e dirixido na USC por Carmen Mellado Blanco.

pragmático ou discursivo, atópase, por exemplo, *¿Te ha comido la lengua el gato?*, empregado polo falante para suxerir ao seu interlocutor que fale.

Como estamos ante a constante operación dalgún tipo de proceso figurativo sobre o significado das expresións, Inés Olza defende que todos os *somatismos* do seu corpus son fraseoloxismos idiomáticos (*semanticamente non compositionais*). En consecuencia, a súa análise semántica do corpus de fraseoloxismos somáticos metalingüísticos parte, en primeiro lugar, do exame da motivación figurativa subxacente (mediante ferramentas de corte cognitivista) e, en segundo lugar, procede a dar conta da dimensión metalingüística deses significados idiomáticos. Deste xeito, a análise semántica inicial acaba converténdose nunha análise semántico-pragmático que acentúa o potencial cognitivo que amosan esas UUFF.

O traballo que aquí presentamos destaca pola súa minuciosidade, claridade e sistematicidade. Expón de modo maxistral os conceptos básicos sobre os que sustenta a súa investigación e desenvolve as súas exposicións moi rigorosamente. A obra estrutúrase en tres grandes capítulos que rematan cun repertorio bibliográfico moi actualizado (formado por estudos, dicionarios e outras fontes na rede), así como un glosario moi útil que ofrece a relación alfabética das UUFF que constitúen o corpus e a localización do seu tratamento no volume.

O capítulo 1, (Unha esfera particular da fraseoloxía das linguas: os somatismos), aborda o caso da fraseoloxía somática atendendo aos fundamentos corporais do pensamento figurativo, detense no concepto de 'embodiment' (*corporalización*) e trata os *somatismos* atendendo á súa definición e prominencia dentro do universo fraseolóxico. Remata dando conta da cohesión semántica e figurativa manifestada en marcos semánticos e series fraseolóxicas.

O capítulo 2, (A fraseoloxía somática metalingüística do español), presenta o corpus e establece as pautas para a súa análise, inscrita no marco de investigacións relativas ao *metalingüístico* en español (a análise da metalinguaxe corrente das linguas). A autora expón os criterios seguidos na provisión e lematización dos *somatismos*; describe e xustifica o proceso de extracción do corpus a partir de dicionarios fraseolóxicos e xerais, así como as decisións tomadas na presentación formal de cada UF (referidas máis especificamente aos *actantes*, os *elementos do contorno* e ás *variantes*).

A autora emprega o inventario de lexemas somáticos organizados polo seu grao de produtividade. Así, atende a cada serie de expresións artellada sobre a súa base somática e combínaa co seu valor metalingüístico, de tal xeito que por unha banda distingue UUFF de *contido descritivo* (un total de 301) e, pola outra, un grupo menor de 35 expresións que desenvolven *funcións de tipo pragmático-discursivo*. Ao mesmo tempo, ambos os grupos aparecen clasificados, respectivamente, segundo distintos *niveis* e *planos do falar* inspirados inicialmente no traballo de Eugenio Coseriu (1988).

O capítulo péchase co apartado “Algunhas reflexións ao corpus: produtividade das bases somáticas” no que se impón a distinción entre *lexemas somáticos primariamente*

metalingüísticos (os que denotan partes do corpo directamente implicadas na articulación e a recepción de discursos orais), como boca, lingua, beizos, nariz/narices, dentes, pescozo, garganta, oído(s) e orella(s) e lexemas que adquiren *secundariamente* un valor figurado conectado co dominio meta LINGUAXE, como son man(s), cabeza ou ollo(s), por exemplo. Cúmrese a expectativa de atopar a maioría dos primeiros en posicións especialmente prominentes da escala de produtividade.

O capítulo 3, (Estudo semántico (e pragmático) dos fraseoloxismos somáticos metalingüísticos do español) atende aos graos de idiomaticidade das expresións tendo en conta a existencia/ausencia de *homónimos literais*. Establece os *esquemas figurativos* subxacentes, as *metáforas* e *metonimias* conceptuais; incorpora os aspectos máis significativos da *fraseoloxía xestual* en cada serie de *somatismos*; e desenvolve o seu estudo de cada un deles a partir de criterios de clasificación do seu valor metalingüístico.

Partindo da proposta de Michael J. Reddy (1979), a autora emprega o concepto da *metáfora do conduto*, entendida como patrón de pensamento para o que, figuradamente, a linguaxe funciona como un *conduto* que transfire palabras nas que están inseridas ideas e pensamentos que deben chegar ao receptor. Así, os esquemas de imaxes imbricados no significado idiomático das UUFF estudadas están artellados de xeito analóxico e coherente arredor das metáforas de COLECTOR (ou RECIPIENTE), SUPERFICIE, OBXECTO, TRAXECTO, CANLE, RELACIÓN DENTRO/FORA, ORIFICIO e ELEMENTO SAÍNTE. Na mesma liña, nos usos fraseolóxicos dos compoñentes somáticos destaca a identificación metonímica do órgano co discurso mesmo. Así, entre as metonimias cabe sinalar O INSTRUMENTO DA ACCIÓN POLA ACCIÓN: O ÓRGANO DO FALAR (A LINGUA) POLO FALAR –como ocorre en *calentársele la lengua* a alguen, ‘ter profusión de obxectos (palabras) movéndose nela’ → ‘falar moito’ ou ‘ter obxectos (palabras) quentes nela’ → ‘emitir un discurso alporizado’–; O ÓRGANO DO OUVIR (OS OÍDOS/AS ORELLAS) POLO OUVIR, como por exemplo en *hacer oídos sordos*, ‘finxir que os órganos auditivos funcionan mal’ → ‘non prestar atención ou consideración a algo’; e O INSTRUMENTO DA ACCIÓN (A MAN) POLA ACCIÓN (A ESCRITURA), como en *cargar la mano* en algo [nunha crítica/artigo de opinión] → ‘excederse niso’. Máis especificamente aparecen casos da sinécdoque A PARTE POLO TODO como sucede cos casos de A LINGUA É A PERSOA (*mala lengua*) ou CARA/A FRONTE É A PERSOA (*cara a cara, frente a frente*).

Entre os principais *valores simbólico-figurativos* das 24 bases somáticas do corpus na conceptualización (representación figurada) da actividade lingüística, a autora sinala os seguintes articulación oral dos discursos –*boca, lingua, beizo(s), dente(s), pescozo, gorxa*–; recepción dos discursos orais –*oído(s)/orella(s)*–; produción escrita dos discursos –*man(s), puño(s)*–; recepción dos discursos escritos –*ollo(s)*–; xestualidade –*man(s), pé(s), barba, dedo(s), dente(s), pelo(s), ombreiro(s)*–; identidade/control –*cara, fronte*–; ausencia de control –*costas(s)*–; enfrontamento –*cara, fronte*–; orgullo/honra –*barba(s), pelo(s), cabelo(s)*–; mobilidade/estabilidade –*pé(s)* –;

sinceridade/conexión cos sentimentos –*corazón*–; e connotacións negativas –*nariz/narices*–.

A clasificación do valor metalingüístico das unidades do corpus atendendo ás unidades de natureza descritiva e ás unidades de valor pragmático-discursivo, así como a ordenación das primeiras segundo os *niveis e planos da linguaxe* permitiron corroborar una mesma tendencia xa detectada tamén por outras investigacións sobre o tema: a linguaxe aparece concibida nesta esfera da fraseoloxía do español como unha *actividade esencialmente pragmática e intencional* (ao redor dun 85% do total de 336 *somatismos* metalingüísticos). Pola súa banda, o valor metadiscursivo das outras 35 unidades fraseolóxicas pragmáticas do corpus (o seu 15%) concrétase na regulación da interacción entre os falantes (vinculada a expresións xeradas polos lexemas somáticos *primariamente* metalingüísticos) como *pedir por esa boca* [*Pide por esa boca*], a organización discursiva (como ocorre con *besar la mano* y *quedar a los pies* de alguen, de uso pouco frecuente na actualidade), e a expresión da modalidade (subxectividade enunciativa por parte do emisor) vinculada a expresións xeradas polos lexemas somáticos *secundariamente* metalingüísticos, como sucede con *manda/tiene narices*, *jugarse el cuello* [*me juego el cuello (a que)*] ou *de (todo) corazón*.

Tense constatado que a fraseoloxía das linguas tende a destacar cognitivamente as accións humanas que se apartan da norma, do esperable ou aceptable como comportamento regulado. E este corpus de *somatismos* metalingüísticos do español vén ilustrar tamén esa tendencia, pois parte das súas unidades fan alusión a *comportamentos lingüísticos “desviados”* ou de *repercusións negativas*, tales como a emisión dunha cantidade excesiva de discurso (*comer lengua*), dun discurso inoportuno ou inadecuado (*no llevar/tener algo [un discurso] ni pies ni cabeza / (ser) algo [un discurso] sin pies ni cabeza*) ou o desenvolvemento dunha interacción problemática entre os interlocutores (*meterse la lengua donde a alguien le quepa/en el culo*). Trátase, en definitiva, de comportamentos lingüísticos que atentan contra a congruencia, a corrección e a adecuación dos discursos, así como contra o respecto á cooperación conversacional (p. 290-291).

As breves notas desta recensión son unha pequena mostra da riqueza que contén o volume *Corporalidad y lenguaje. La fraseología somática metalingüística del español* de Inés Olza. Estamos ante un traballo minucioso e moi ben documentado que ofrece unha nova visión do significado idiomático, agora completado cunha excelente descrición dos aspectos pragmático-discursivos dos *somatismos* tratados. Contribúe, pois, de modo moi significativo ao estudo da *cultura lingüística* que subxace implicitamente na lingua española e, polo tanto, é unha obra de consulta estritamente necesaria para futuros estudos semántico-pragmáticos da disciplina fraseolóxica do español.

Referencias bibliográficas

COSERIU, Eugenio (1988): *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*. Madrid: Gredos, 1992.

REDDY, Michael J. (1979): “The Conduit Metaphor: A Case of Frame Conflict in our Language about Language”, A. Ortony (ed.) (1993): *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 164-201.

M. Carmen Losada Aldrey

Centro de Linguas Modernas.

Universidade de Santiago de Compostela

PÀMIES I RIUDOR, Víctor (2012): *En cap cap cap. Diccionari de dites i refranys sobre el cap*. Colección “Enciclopèdia paremiològica del cos humà”, num 2. Vallromanes: ed. do autor. ISBN 978-84-615-8110-8 240; 240 páxs.

Congratulámonos da aparición dunha nova recompilación do prolífico paremiólogo Víctor Pàmies i Riudor. O 20 de xuño de 2012 presentouse no Institut d’Estudis Catalans a súa última obra en papel, de extravagante título, *En cap cap cap*, que xoga co triplo significado deste termo homófono. *Cap* significa en catalán “cabeza / cabo”, “ningún/ha” ademais de se-la terceira persoa singular do presente de indicativo do verbo “cabre” (caber). A primeira recompilación levouse a cabo hai un par de décadas aínda que non saíu á luz ata agora, grazas ó peculiar mecenado de Verkami, do que falarei máis adiante.

Trátase do segundo libro da colección “Enciclopèdia paremiològica del cos humà”, un estudo das partes do corpo humano e os sentidos a través dos refráns e a fraseoloxía popular. Tras *Amb cara i ulls. Diccionari de dites i refranys sobre l’ull* publicado en 2011, *En cap cap cap* recolle 1.415 paremias sobre a cabeza ordenadas alfabeticamente, con equivalentes idiomáticos, sinónimos, a explicación cando se trata de refráns e outros datos en forma de nota sobre a súa extensión xeográfica ou unha aclaración léxica. Conclúe a obra un índice inverso castelán – catalán e a extensa bibliografía consultada.

A sorprendente cifra de paremias recollidas inclúe o termo *cap* así como os seus derivados ou compostos: *cabut* (cabezudo), *capalt*, *caputxa* (capucha), *capgirar* (remexer, inverter), *capçalera* (cabeceira), etc. Un exemplo sería a locución adverbial *Al capdavall* 1, 2 e 3 que representa as entradas 68, 69 e 70 ou *Al capdavant* (71), disposta da forma seguinte:

[definición] Al davant d’un grup, d’un movement, etc.

[sinónimos en catalán] SIN. A primera línia / Al davant / Al primer reng.

[equivalentes en castellano] CAST. A (o en) la cabeza / Al frente de alguna cosa / Delante.

Os ditos e refráns abarcan todo o territorio de fala catalá, e informásenos da súa procedencia se se trata dunha paremia tópica. Así, a nota da entrada 164 (*Bernat, Bernat, pega't al cap!*) reza: “Es diu al Matarranya” ou a 729 (*Ficar el cap entre cames*), “Es diu al País Valencià”. Os ditos tópicos que inclúen topónimos, xeralmente referidos á meteoroloxía carecen, por descontado, de tradución cara ó castelán: *Quan Montjuic fa capell, para-li el gibrell* (1047) ou esta punzante paremia que ridiculiza o cidadán de Barcelona (161): *Barceloní, cap de tupí, calces estretes, roba pessetes*.

As entradas en castelán están ordenadas alfabeticamente e conteñen o equivalente e número de entrada da paremia en catalán. Así, *De tal palo, tal astilla* aparece seguida da súa correspondencia en catalán: *A tal cap, tal barret*, 32; *Fill de gat, se li assembla dels peus al cap*, 734. A seguinte no elenco é *De un extremo a otro- De cap a cap* 1, 486.

Ocasionalmente inclúese o equivalente pre-existente noutras linguas, como latín, francés, inglés, italiano ou portugués. Nalgunhas sentenzas clásicas ou de uso extenso na civilización xudeo-cristiá, como é o caso da 1103 (*Qui renta el cap de l'ase (o del ruc, o del burro), perd lleixiu, temps i sabó*), Pàmies inclúe tres equivalentes en castelán, dous en latín, dous en portugués, un en francés e outro en italiano.

A introdución (páxinas 16-21), concisa e á vez moi completa, analiza de forma pormenorizada a metodoloxía, os obxectivos da compilación e os seus criterios. O propósito global que expresa Pàmies verbo da definición dos campos e a estrutura en xeral (p. 16) cumpriuse, ao meu entender, de sobra: a súa intención é que a erudición non se contradiga co sentido eminentemente popular e que o contido do traballo sexa accesible ó maior número posible de lectores. A devandita introdución non pasa por alto nin a menor xustificación a calquera decisión tomada na recompilación: que derivados e compostos de *cap* [a] incluír ou refugar, a grafía definitiva de refráns con múltiples variantes, clasificación alfabética, etc.

Como apuntamos, a estrutura de cada entrada é a seguinte: 1. Termo (en negriña) – 2. Categoría gramatical. 3. Definición. 4. Sinónimos. 5. Equivalente castelán. 4. Nota (en cursiva os últimos catro elementos). O campo de “Nota” é unha especie de caixón de xastre, e o seu contido pode incluír tanto información dialectal relativa ó lugar onde se pronuncia a paremia (“*Lloc*”), verbo da compilación máis antiga na que se atopa documentada ou ben da-la súa orixe, a súa equivalencia noutras linguas ou outros datos dispersos.

O preámbulo ó dicionario anuncia o carácter científico do traballo, elaborado con criterios de rigor e coa meticulosidade á que xa nos ten afeitos o autor. No “*Pròleg*” (páxinas 9-13), Joan Vilaseca i Canals perfila a traxectoria paremiolóxica de Pàmies e a súa repercusión potencial tan positiva na lingua e no ensino.

Efectivamente, mencionamos máis arriba o seu dicionario impreso de 2011, aínda que Víctor Pàmies é coñecido sobre todo pola súa obra paremiolóxica en formato dixital. Convídoos a coñece-lo seu inxente traballo que dende hai algúns anos está dispoñible

na rede: *Paremiologia catalana* <http://refranys.wordpress.com/> e da que se fala na recensión que segue a esta. Unha rápida ollada a esta web permite ve-la magnitude do labor de Pàmies e comprobar de novo que a súa devoción e acción no tratamento paremiolóxico nada ten que ver con tantos refraneiros afeccionados sen outra intención que a acumulación que circulan por Internet. O alcance e a categoría de *Paremiologia catalana* son froito dunha tarefa sistemática, dunha investigación incesante e intelixente, á que se une a proeza de ser unha obra practicamente unipersoal. Neste sentido, o noso autor foi “rebautizado” por algúns usuarios da rede como “Víctor Parèmies”, cun fácil xogo de palabras co seu apelido. A citada páxina web remite a outras webs e blogs paremiolóxicos do mesmo autor, das que destaco, ao chou, “*Conferències paremiològiques*”, “*Etimologies paremiològiques*”, “*Paremiologia didáctica*”, “*Paremiologia tòpica*” ou “*Paremiosfera*”.

Finalmente, tal e como apuntei ó comezo, o dicionario obxecto desta recensión posúe o mérito de ter sido financiado a través de crowdfunding (micro-mecenado) na plataforma Verkami. Esta é unha forma de financiar proxectos de creadores mediante a suma de micro-achegas individuais de público interesado.

Last but not least, a enciclopedia paremiolóxica catalá do corpo humano ten xa continuación: o compromiso do autor de publicar, mediante mecenado, un libro impreso ó ano que se concretará nunha atrevida recompilación de paremias escatolóxicas, a miúdo refuxiadas na oralidade e desterradas das fontes escritas.

Xus Ugarte Ballester

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes, Universitat de Vic

Víctor Pàmies (2005-2012): vpamies.dites.cat /// refranyer.dites.cat /// biblioteca.dites.cat /// dicionari.blogspot.com /// didactica.dites.cat /// tematic.dites.cat /// polsim.ditos.cat /// frasesfetes.dites.cat /// enciclopedia.dites.cat /// etimologies.dites.cat /// conferencies.dites.cat /// topica.dites.cat /// ulls.dites.cat /// cap.dites.cat.

Víctor Pàmies e a paremioloxía dixital é o asunto desta recensión. Nunha das bitácoras do lingüista Víctor Pàmies pódese ler:

Els refranys són perles de saviesa, la filosofia del poble, els evangelis populars. Recullen ciència, història, ensenyaments i doctrina³.

Non é unha afirmación sorprendente. A maior parte dos lectores cadrarán completamente de acordo con ela. Pero o que chama a atención en Pàmies, porque xa

³ Os refráns son pérolas de sabedoría, a filosofía do pobo, os evanxeos populares. Recollen ciencia, historia, ensino e doutrina. Publicado o 10.5.2008 no blog dicionari.blogspot.com.

non é tan habitual, é que para a difusión paremiolóxica el fai un uso relevante e de calidade das novas tecnoloxías. Na era da internet, os métodos e mailas posibilidades da investigación e da difusión aumentaron enormemente, mais segue sendo básico o traballo dos compiladores que poñen ó alcance de todo o mundo o enorme caudal cultural das paremias.

Víctor Pàmies i Riudor (Barcelona, 1963) licenciouse en Filoloxía Catalá na Universidade de Barcelona o ano 1996. No 2008 obtivo o Máster Online de Terminoloxía do Institut Universitari de Lingüística Aplicada da Universitat Pompeu Fabra de Barcelona e, dende a súa especialización paremiolóxica e terminolóxica, colabora dende hai tempo cos Servizos Lingüísticos da Universitat de Barcelona e co Máster de Llingua, Literatura i Cultura Catalanes da Universitat Rovira i Virgili, entre outras actividades. Publicou *Amb cara i ulls. Diccionari de dites i refranys sobre l'ull, Dites.cat. Locucions, frases fetes i refranys del català* e tamén *En cap cap cap. Diccionari de dites i refranys sobre el cap*⁴.

En 1995, antes de remata-los estudos de lingüística, empezou a recompilar refráns, de fontes orais e escritas, en soporte informático, e inicia unha biblioteca paremiolóxica de apoio. Na actualidade, a súa base de datos supera os 386.000 rexistros (paremias) e a biblioteca, os 600 exemplares. Dende 2001, consciente das posibilidades das novas tecnoloxías e aproveitando a inxente cantidade de material que recompilaba, creou en Internet unha rede extensa sobre paremioloxía catalá -con traducións a outras linguas. Primeiro faino cun espazo persoal en Wanadoo, onde presenta recompilacións de ditos e un consultorio paremiolóxico onde resolver dúbidas sobre a orixe ou sobre como se din certas expresións. Dende o primeiro momento informa da bibliografía que utiliza. Sinalar as fontes, a orixe da información, é a norma nas súas bitácoras e iso fai patente a calidade con que se formula o traballo. Poucos anos despois empeza a utilizar a que será -e é- a súa plataforma principal de difusión paremiolóxica: as bitácoras de Internet, ferramentas que lle permiten unha gran variedade de presentación de información, inmediatez e actualización constantes e unha doada interacción coa xente. Este último aspecto é moi importante no labor de Víctor Pàmies. Así como miles de usuarios aproveitan todo o material fraseolóxico que este paremiólogo dixital vai colgando en Internet, el tamén aproveita a colaboración dos seus lectores para mellora-lo contido do material presentado.

A paremiosfera de Víctor Pàmies artéllase en dous dominios de Internet: *refranys.com* e *dites.cat*. O primeiro é o máis antigo dos dous, pero os dous remiten á mesma bitácora de Wordpress, unha páxina titulada *Paremiologia catalana* que principalmente informa dos lugares sobre paremioloxía que mantén, neste caso creados con Blogger. Outra forma de acceder a este mundo fraseolóxico é a través do portal *paremiosfera.dites.cat*, dende o que se ven as cinco últimas entradas das súas bitácoras.

⁴ *Amb cara i ulls* foi o primeiro libro que se publicou en catalán con micromecenado dixital e fíxose na plataforma Verkami.

Esta é a porta deste universo refraneiro. Superemos agora o limiar e vexamos qué cörpera conforman a constelación paremiolóxica de Víctor Pàmies. Ordenarémolos pola súa orde cronolóxica de aparición:

Raons que rimen (vpamies.dites.cat; existe dende o 08/2005). É a primeira, a máis persoal e a máis miscelánea das súas bitácoras. De entrada, o autor xa informa de que os seus intereses son o estado da lingua catalá, as súas lecturas, o mundo de Internet e, finalmente, aquilo que el considera a súa "gran paixón": a paremioloxía. Co tempo engádelle a actualidade de Vallromanes, o concello no que reside. Tamén é con esta bitácora coa que el realizou a súa participación -e, a miúdo, impulso inicial- en moitas homenaxes culturais da *catosfera*⁵. O nome do caderno provén da canción *Rhymes and reasons* de John Denver e é unha referencia ós refráns.

Refranyer català-castellà (refranyer.dites.cat; existe dende o 05/2007). Esta segunda bitácora nace da conciencia de que non existen en liña recompilacións bilingües catalán-castelán de refráns que teñan suficiente calidade. A ficha de cada refrán inclúe variantes e sinónimos cataláns, equivalentes en castelán, explicacións e as fontes de toda a información, que ás veces son do século XIX. Cada entrada está etiquetada por palabras clave. Tamén hai un índice alfabético de tódalas entradas. É un caderno moi utilizado e recomendado por profesores, alumnos e escritores en lingua catalá. E coma o resto das bitácoras, vaise facendo máis rica cada día cos comentarios dos lectores.

Biblioteca paremiològica (biblioteca.dites.cat; existe dende o 06/2007). Nela vai presentando recensións bibliográficas de libros sobre paremioloxía. Á parte da ficha da publicación, inclúense biografías dos autores, outras obras, a crítica do libro e enlaces a outras recensións. Tódalas fichas están etiquetadas por autor e ano e un índice lateral facilita a consulta.

Diccionari (diccionari.blogspot.com; existe dende o 06/2007). É un diccionario de citas e frases célebres con máis de 3.000 entradas. Inclúense nel datos básicos sobre o autor, equivalentes noutras linguas e a fonte da cita. Os rexistros indéxanse por autor e palabras clave. É unha bitácora creada por Pàmies e compartido actualmente cos bitacoreiros Marc Cortès, David Gálvez e Joan Puigmalet.

Paremiologia didáctica (didactica.dites.cat; existe dende o 06/2007). É un curso dixital de iniciación á orixe, á historia, ós recompiladores e ós repertorios de paremias da lingua catalá. Son leccións breves que serviron e serven de base dos cursos e conferencias do autor.

Refranyer temàtic (tematic.dites.cat; existe dende o 09/2007). Repertorio exhaustivo de refráns clasificados por temas e presentados en orde alfabética. A busca realízase a partir dun índice temático.

⁵ É sabido que en Cataluña designan co nome de *catosfera* o conxunto das bitácoras das redes sociais catalás, escritas en catalán, e tamén a comunidade virtual que forman. O termo parece que o inventou Toni Ibáñez no 2005 na súa bitácora *Tros de Quònim* [N. da Redacción].

Polsim de refranys (*polsim.ditos.cat*; existe dende o 12/2007). Bitácora que recolle os arquivos de audio e a transcripción do texto dun espazo sobre refráns e ditos que o autor presentaba quincenalmente en Radio Vallromanes. Son 20 programas que se emitiron entre decembro de 2007 e novembro de 2008.

Dites i frases fetes (*frasesfetes.dites.cat*; existe dende o 04/2008). Recompilación de locucións e de ditos cataláns con variantes, sinónimos, equivalentes en castelán, explicacións do significado e indicación das fontes da información. Os rexistros etiquétanse por palabras clave.

Enciclopedia paremiològica (*enciclopedia.dites.cat*; existe dende o 04/2008): Enciclopedia de termos da ciencia que estuda os refráns.

Etimologies paremiològiques (*etimologies.dites.cat*; existe dende o 08/2008): Bitácora que recolle etimoloxías e explicacións históricas da orixe de refráns e ditos, con indicación das fontes consultadas.

Conferències paremiològiques (*conferencies.dites.cat*; existe dende o 06/2010): Recompilación de materiais audiovisuais de conferencias do autor.

Paremiologia tòpica (*topica.dites.cat*; existe dende o 11/2010): Ditots sobre pobos dos concellos dos Países Cataláns. Bitácora integrada cun mapa de Google Maps.

Amb cara i ulls (*ulls.dites.cat*; existe dende o 04/2011): Bitácora en que se van colgando tódolos rexistros do primeiro libro do autor, un dicionario de ditos e refráns sobre o ollo, publicado previamente en papel.

En cap cap cap (*cap.dites.cat*; existe dende o 04/2012): Bitácora en que se van colgando tódolos rexistros deste libro do autor, un dicionario de ditos e refráns sobre a cabeza, publicado previamente en papel.

O catalán é unha lingua cunha presenza en Internet moi superior ó seu peso demográfico. Esta realidade é posible grazas ó traballo voluntario de xente coma Víctor Pàmies. Moita xente, en Cataluña, aprendeu o que son as paremias grazas a el, feito que lle valeu a presenza en medios de comunicación. En resumo, unha tarefa de divulgación lingüística exemplar.

Referencias bibliográficas

PÀMIES I RIUDOR, Víctor (2011): *Amb cara i ulls. Dicionari de ditos i refranys sobre l'ull*. Vallromanes: autopublicat.

(2012a): *Dites.cat. Locucions, frases fetes i refranys del català*. Barcelona: Barcanova.

(2012b): *En cap cap cap. Dicionari de ditos i refranys sobre el cap*. Vallromanes: autoedición.

PÀMIES, Víctor; PALOU, Jordi [No prelo]: *Els 100 refranys més populars*. Valls: Cossetània.

Referencias electrónicas: [Data de consulta en tódolos casos: 29/08/2012]

http://biblioteca.dites.cat	http://cap.dites.cat	http://conferencies.dites.cat
http://diccionari.blogspot.com	http://didactica.dites.cat	http://dites.cat
http://enciclopedia.dites.cat	http://etimologies.dites.cat	http://frasesfetes.dites.cat
http://paremiosfera.dites.cat	http://polsim.dites.cat	http://refranyer.dites.cat
http://tematic.dites.cat	http://topica.dites.cat	http://ulls.dites.cat
http://vpamies.dites.cat	http://www.refranys.com	

Joan Puigmalet
INS Estany de la Ricarda (El Prat de Llobregat)

PIIRAINEN Elisabeth: *Widespread Idioms in Europe and Beyond. A Cross-linguistic and Cross-cultural Research Project.* [<http://www.widespread-idioms.univ-trier.de/?p=sprachen&lang=en>].

Nunca se acada a completa descrición do corpus fraseolóxico dunha lingua. Pero cos materiais acumulados, de maneira artesanal ou científica, en moitas linguas euroasiáticas xa é posible poñer en marcha investigacións de carácter comparativo. Entre os proxectos fraseolóxicos comparativos actualmente en marcha pero xa cun longo percorrido e con resultados tanxibles, un dos máis orixinais e ambiciosos é o que dirixe Elisabeth Piirainen, coñecido, na súa versión inglesa, como *Widespread Idioms in Europe and Beyond. Cross-cultural Research Project*. Trátase de ir facendo visibles os elementos comúns da fraseoloxía europea (comprendendo as súas diferentes familias lingüísticas, mesmo as non indoeuropeas), pero ampliando a observación máis aló da propia Europa. A ambición do proxecto mídese cuantitativamente pola cantidade de linguas analizadas (77 linguas europeas cuns 230 informantes e 16 non europeas con 19 informantes): non é, polo tanto, un proxecto eurocéntrico, senón un proxecto internacional concibido dende Europa. Isto, que para os filólogos de hai cincuenta anos só podía ser un desexo utópico, resulta hoxe factible porque existe a Internet e porque a informática creou ferramentas que permiten estibar cantidades xigantescas de información en potentes bases de datos e baleirar despois esas bases sobre cartografías dixitalizadas e finalmente facer circular despois de maneira case instantánea ese produto científico polo mundo enteiro, creando redes internacionais de colaboración e situando o debate científico nun nivel xa moi superior. Tamén nesta área filolóxica gozan os actuais investigadores de ferramentas de traballo e comunicación que son unha regalía. Pero, se esas novas circunstancias técnicas están aí para todos, compría unha mente senlleira coma a da Dra. Piirainen para concibir tamaña rede de

informadores de tantas linguas e compría o prestixio intelectual dela para dar montado esa rede na realidade.

Pero a medición deste proxecto non pode ser só cuantitativa. En primeiro lugar porque o propio número de linguas europeas xa revela unha visión moi real e pouco mercantil do concepto de Europa. Lonxe da atávica comodidade europea de privilexiar sucesivamente nas diferentes épocas unha determinada lingua única de comunicación internacional (latín, español, francés, inglés), feito que leva inconscientemente a pensar que só nesas linguas acontecen cousas cientificamente interesantes, Elisabeth Piirainen dirixe a súa mirada á totalidade do espectro lingüístico euro-asiático. Ten mérito, porque nos tempos que corren hai moitas linguas millonarias en falantes con dificultades para estaren presentes no mundo científico: por iso, que un proxecto de investigación asuma tantas linguas que ben poderían considerarse *menores*, quere dicir que na idea de Elisabeth Piirainen tamén nas linguas menores hai información relevante para sabermos que é iso de ser europeos. *And beyond*, porque a súa mirada, como xa queda dito, está libre de eurocentrismo e diríxese tamén a outras 15 linguas, fundamentalmente asiáticas, e ó esperanto. Dito doutro xeito: neste caso a cantidade é xa un primeiro indicio da calidade.

En segundo lugar, porque resultaba indispensable dispoñer de claridade conceptual e metodolóxica. O *Widespread Idiom* (abreviadamente WI) designa un fraseoloxismo que, tendo en conta o desenvolvemento histórico e cultural concreto, existe en varias linguas coa mesma ou parecida estrutura léxica e que en todas elas ten un significado co mesmo núcleo figurativo, mesmo se esas linguas son xeográfica ou xeneticamente distantes.

Dentro desta mirada cualitativa, os lectores de *Cadernos de Fraseoloxía Galega* xa tiveron ocasión de acceder a dúas entradas do que é ese atlas fraseolóxico euroasiático, porque a propia investigadora honrou esta revista con estas dúas mostras: “Locucións espalladas por Europa e máis alá” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 9, 2007, 173-193 [<http://www.cirp.es/pub/docs/cfg09.pdf>]; e “Ditos espallados por Europa e máis alá dela: O substrato máis antigo do ‘Lexicon of Common Figurative Units’” en *Cadernos de Fraseoloxía Galega* 13, 2011, 227-246 [<http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg13.pdf>]. A iso hai que engadi-la reseña publicada do libro DOBROVOL’SKIJ, D.; PIIRAINEN, E.: *Figurative Language: Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives* redactada por Cristina Veiga Novoa (*Cadernos de Fraseoloxía Galega* 8, 2006, 334-337) [<http://www.cirp.es/pub/docs/cfg/cfg08.pdf>]. No primeiro artigo, E. Piirainen presentou o proxecto e deu algunhas mostras. No segundo incluso nos agasallou coa primicia de desvelarnos xa cales son os 50 fraseoloxismos euroasiáticos máis extendidos (230-234) e tamén os máis extendidos que proceden da Biblia (236-238). No terceiro libro conxunto, os dous autores explicitan o marco teórico do que se nutre este proxecto de xeografía fraseolóxica.

Nos resultados amósase que a existencia de locucións equivalentes en distintas linguas non depende só da proximidade xenética. E neste mesmo número (páxs. 83-98) Patricia Buján dá boas mostras seguindo, entre outras, a doutrina de E. Piirainen. Tamén se

revelan novas fontes para a constitución de locucións a partir de elementos de culturas alleas e explícanse diferenzas entre linguas maioritarias e minoritarias.

No apartado MAPAS recóllense tres exemplos de locucións espalladas (*to swim against the tide/stream; to add fuel to the flames; to bury the hatchet*) xunto co seu significado e a súa primeira documentación histórica. As linguas nas que estas locucións están presentes aparecen marcadas nun mapa e clasificadas por familias nunha lista.

Os cuestionarios inclúen un total de 350 fraseoloxismos en inglés (e, de ser posible, alemán, francés e ruso) para que os usuarios-colaboradores completen cos equivalentes na súa lingua materna e coa tradución palabra por palabra. Velaquí un exemplo:

(2) English *to give sb. the green light*
German *jmdm. grünes Licht geben*
French *donner le feu vert à qqn.*
Russian *дать зелёный свет кому-л.*

‘to give sb. permission to do sth. that they were planning to do’ / ‘jmdm. die Erlaubnis geben, etwas zu beginnen’ / ‘donner autorisation, permission’ / ‘дать кому-л. разрешение на начало чего-л.’

Your language:

Hai neste proxecto unha regalía oculta: os silencios, as asimetrías. Sabemos que non hai linguas impermeables nin herméticas; que tódalas linguas viven nunha osmose constante coas linguas da contorna física, política ou económica. Pero sabemos tamén que esa osmose nunca é equilibradamente bidireccional e por iso é moi probable que Europa (e dentro de Europa as linguas con poder económico e político) sexan máis emisoras do que receptoras de fraseoloxía. Existe, polo tanto, o perigo de que o informante dunha lingua menor constate que alguén dixo algunha vez tamén na súa lingua menor *un lobo con pel de ovella* (de orixe bíblica) ou *loitar contra muiños de vento* (de orixe literaria) pero que esqueza informar, se se der o caso, de que a forma orixinal de expresar eses conceptos na súa lingua menor é outra diferente e asimétrica. Ese perigo existe, cando a pregunta é moi concreta. Pero o certo é que, observado o publicado vemos que en moitos ítems hai casas baleiras, hai silencios. Eses silencios probablemente indican a existencia de asimetrías ou diverxencias fraseolóxicas. Estes enigmáticos silencios conteñen tanta ou máis información cás coincidencias, porque estas teñen case sempre unha explicación simple, mentres que os silencios (as asimetrías) téñena moito máis complexa e enriquecedora.

En certa medida, esta é tamén a páxina persoal de Elisabeth Piirainen: nela o visitante encontrará a referencia ás súas publicacións dende 1971 ata 2012: 8 libros, 97 artigos (máis 8 no prelo), 7 edicións (máis 1 no prelo) e 33 recensións. O volume de traballo desta investigadora centrada na fraseoloxía fai que teña unha das visións máis amplas e complexas deste fenómeno lingüístico. Véxase o que se di neste mesmo número (399-

400) doutro proxecto multinacional que a Dra. Piirainen comparte con Anna Idström (*Endangered Metaphors*).

O proxecto *Widespread Idioms in Europe and Beyond* pode estar sendo xa, se ben se mira, o nacemento dun atlas fraseolóxico mundial. Resulta moi grato convida-los lectores desta revista a visitar esa páxina, na que a autora ofrece parciais pero numerosas e ben significativas mostras dos resultados obtidos e dos novos debates que esta base de datos levanta. Estamos seguros que esta visibilidade mundial que lle ofrece a Rede fará que se sumen novos informantes e, polo tanto, representará un novo acelerador e enriquecedor do proxecto.

Xesús Ferro Ruibal

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

SCHEMANN, Hans (2012): *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*. 2. Auflage, erweitert um eine Einführung in die 'Synonymie und Idiomatik'. Unter Mitarbeit von Renate Birkenhauer. Berlin/Boston: de Gruyter; ISBN 978-3-11-021788-9; 428 páxs.

Atopámonos ante a segunda edición dunha obra publicada orixinariamente en 1989, na editorial Straelener Ms.-Verlag, e posteriormente en 1992 na editorial Klett (PONS). Esta obra constituíu daquela, e segue sendo a día hoxe, a obra lexicográfica máis completa de sinonimia fraseolóxica do alemán. Trátase dun dicionario que segue unha ordenación onomasiolóxica e é con diferenza o máis completo dentro do conxunto de obras similares sobre fraseoloxía alemá, como son o dicionario *Redensarten. Kleine Idiomatik der deutschen Sprache*, de H. Görner (1979), o dicionario temático de 500 entradas *Mit anderen Worten. Deutsche Idiomatik. Redensarten und Redeweisen*, de H. Griesbach & G. Uhlich (1993), así como o dicionario *Deutsche Redewendungen. Ein Wörter- und Übungsbuch für Fortgeschrittene*, de St. Ettinger e R. Hessky (1997), con 1.200 entradas (accesible en internet con algunhas mudanzas dende 2009).

Unha das grandes vantaxes desta clase de dicionarios onomasiolóxicos, que van da idea á palabra, fronte aos dicionarios idiomáticos alfabéticos, atópase no eido didáctico. Os estudantes dunha lingua estranxeira teñen a posibilidade de aprenderen os fraseoloxismos (FR) de maneira asociativa, facilitando a súa memorización e propiciando o seu uso activo. Tamén para tradutores, xornalistas, escritores e para calquera persoa que utilice o dicionario como ferramenta de codificación de textos, os tesauros onomasiolóxicos brindan a posibilidade de escoller entre varios FR que designan o mesmo referente, pero con matices e connotacións diferentes, atendendo á máxima latina *variatio delectat*. O feito de que o dicionario conte cun rexistro alfabético, con remisións ao bloque onomasiolóxico, facilita enormemente o seu manexo. Así mesmo, os arquiconceptos, como 'enfado', 'envexa', etc., tamén se poden consultar nunha terceira parte do dicionario e remiten ao bloque concreto do dicionario onde están inseridos.

O volume que nos ocupa está dividido en varias partes:

- I. Introducción científica sobre o fenómeno da sinonimia na fraseoloxía (180 páxinas).
- II. Instrucións de uso do dicionario.
- III. *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten* (o corpo do dicionario en si).
- IV. Rexistro alfabético.
- V. Rexistro de conceptos clave.

A estrutura exposta xa nos fai ver que estamos ante unha obra completa que unifica excelentes fundamentos teóricos, expostos nos apartados I e II, cun dicionario innovador e excepcional no seu xénero (apartado III, IV e V).

Na introdución científica (apartado I), o autor afonda dende unha perspectiva lingüístico-filosófica nos seguintes campos:

- (1) As características semánticas e formais dalgúns campos conceptuais produtivos en fraseoloxía, como son 'morte/morrer', 'golpe/golpear', 'sorpresa/asombro/susto', 'estar tolo'.
- (2) Análises pormenorizadas dalgúns bloques de FR sinónimos:
 - (2a) aglutinados ao redor de fenómenos semánticos como o eufemismo, a personificación, así como da estrutura comparativa dentro dos FR;
 - (2b) ordenados por criterios relacionados cos actos de fala que desempeñan os FR, como LEDICIA, IRA, MANDATO, REXEITAMENTO, APROBACIÓN, etc.;
 - (2c) FR que responden ao esquema estrutural do CAMIÑO (*path*);
 - (2d) esquemas estruturais proclives a xerar series fraseolóxicas, do tipo *j. wäre / hätte am liebsten...*, como expresión de irrealidade;
 - (2e) esquemas estruturais non proclives á sinonimia.
- (3) A dimensión espiritual da sinonimia, da man dos campos conceptuais 'rir' e 'chorar', que son estudados non só nunha perspectiva lingüística, senón tamén filosófica.

- (4) Análise da motivación, da hipérbole, do "grotesco" e das imaxes das series sinonímicas.
- (5) Sinonimia idiomática e non idiomática.
- (6) Táboa de todos os bloques de sinónimos do dicionario representados polo menos por cinco FR.
- (7) Bibliografía.

Nesta introdución, o profesor Schemann soubo plasmar de maneira maxistral a súa visión madura da fraseoloxía partindo da experiencia da práctica lexicográfica, que o avala como un dos maiores lexicógrafos do alemán do século XX e o que levamos do XXI. Despois de 35 anos de labor lexicográfico, Hans Schemann ten hoxe no seu haber case unha ducia de dicionarios fraseolóxicos, monolingües do alemán e bilingües entre o alemán e outras linguas europeas como inglés, francés, italiano, portugués, español ⁶. Por outra banda, o longo e completo capítulo da introdución destaca por abordar cuestións de pragmática dos FR, como é o tema dos actos de fala e as súas implicacións, o que a converte nunha obra moderna e innovadora, cun enfoque dinámico da fraseoloxía. Na visión do profesor Schemann é o contexto, efectivamente, o que marca o contorno semántico de cada unha das unidades (vid. páx. 169 da introdución), motivo polo que nos dicionarios semasiolóxicos de Schemann os exemplos de uso revelan un posto central na microestrutura do dicionario.

Especial atención merecen as páxinas dedicadas á vinculación entre actos de fala e construcións sintácticas (páxs. 57-65), nas que se analiza de maneira pormenorizada a relación existente entre esquemas sintácticos produtivos (que xeran series de sinónimos de FR, moitos deles de contido basicamente pragmático) e determinados actos de fala como LEDICIA, IRA, MANDATO, AMEAZA, REXEITAMENTO ou ACORDO. Pola súa banda, tamén é digno de mención o capítulo dedicado aos esquemas sintácticos e á creación de FR sinónimos a partir de diversas técnicas como son a modificación dun compoñente do FR ou da imaxe, ben sexa total ou parcialmente. Tendo en conta o anterior, a introdución deste dicionario do profesor Schemann pode resultar realmente útil para o futuro estudo de cuestións de fraseopragmática en combinación co tema dos esquemas estruturais, tendo como marco máis xeral por exemplo a Gramática de Construcións.

Verbo da ordenación onomasiolóxica do dicionario, a estrutura xeral de campos conceptuais é a seguinte:

- A: Mundo exterior (espazo, tempo, movemento)
- B: Mundo orgánico (vida, morte)
- C / D / E / F: O home
- C: Fisionomía do home

⁶ O dicionario semasiolóxico *Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext* (publicado por segunda vez en 2011 pola editorial de Gruyter) serviu de base para a elaboración dos distintos dicionarios bilingües, contando con equipos especializados de lexicógrafos en cada un dos países: alemán-inglés, alemán-francés, alemán-italiano, alemán-portugués, alemán-español. Os dicionarios foron reeditados ou publicados na editorial alemá Buske entre 2011 e 2012.

- D: O home en contacto co mundo e outros homes
- E: O home como ente social. Postura do home cara aos seus semellantes
- F: O home na sociedade coa súa importancia persoal e material: influencia do home sobre outros, poder, posesión
- G: Situación crítica, perigo, enfrontamento do home con outros
- H: A perspectivización do mundo (a través do home: as súas preferencias)
- I: Categorías da perspectivización (cantidades, calidades, relacións)

A estruturación onomasiolóxica do dicionario axústase á idiosincrasia temática da fraseoloxía, na que principalmente se ten como referente o home, a súa caracterización física, os seus defectos morais, a súa relación con outros homes (sempre subxectiva) e a súa percepción do mundo exterior. Trátase, por tanto, non dunha visión obxectiva ou neutra do mundo, senón esencialmente antropocéntrica, a diferenza doutras realizadas para o inglés, alemán ou español. Porque, aínda que Schemann se inspira nalgúns aspectos doutras clasificacións coñecidas das linguas europeas, coma a de Peter Mark Roget (*Thesaurus of English Words and Phrases*, 1852, 1882), a de Daniel Sanders (*Deutscher Sprachschatz*, 1873-1877) e a de Julio Casares (*Diccionario Ideológico de la Lengua Española*, 1959), el defende a súa clasificación fronte a aquelas por diversos motivos. Algúns dos campos conceptuais de Schemann, como B, G e H non aparecen nas clasificacións citadas, ademais, a proposta del caracterízase polo seu dinamismo, por amosar o home en relación co medio e sempre en interacción cos seus semellantes. Nas outras clasificacións pátense máis ben dunha estrutura con clases lóxicas e non dinámicas, que se deduciu aprioristicamente e aplicou, ou, mellor dito, que se superpuxo á lingua. A ordenación de Schemann é moi moderna porque é indutiva, tendo como base o propio material fraseolóxico, do que xorde de maneira natural, despois de analizar a súa semántica e pragmática.

A clasificación de Schemann non se rexe sempre por principios lóxicos provenientes da observación do mundo exterior ⁷ (como nas mencionadas clasificacións), senón a maioría das veces tamén por unha intuición “pre-lóxica” que reflicte o home en contacto co mundo que o rodea, cos seus “pre-xuízos” e coas súas “pre-ferencias”.

Os FR aparecen agrupados e numerados por bloques en cada un dos campos onomasiolóxicos, indicando a distancia de interliñado a afinidade entre os distintos bloques: a menor distancia, maior afinidade. Este sistema ten a vantaxe de ser visual e conceptualmente moi claro. Unha desvantaxe que se pode presentar para certos tipos de usuarios do dicionario é a ausencia de definición dos FR, xa que aínda que aparecen agrupados por campos conceptuais e se deduce facilmente o seu arquilexema definidor, falta unha descrición individualizada do significado concreto de cada FR. Esta característica do dicionario reduce o ámbito de usuarios, que deberán ser nativos ou cun nivel de alemán como lingua estranxeira C1/C2 e polo tanto coñecer polo menos

⁷ A clasificación de Casares, por exemplo, non sería idónea para a fraseoloxía porque presenta categorías lóxicas como "El Universo: mundo orgánico: Física y Química", etc. que non teñen absolutamente ningunha representación en fraseoloxía. Esta clasificación, ademais, réxese segundo Schemann (páx. XXVI) por unha imaxe cristiá do home.

pasivamente cada expresión. Desta maneira garántese un uso activo do dicionario enfocado á codificación de textos, e no só á descodificación.

Para concluír queremos destacar o alto valor científico, así como a grande utilidade para tradutores, lingüistas e escritores, do *Synonymwörterbuch der deutschen Redensarten*, froito de longos anos de experiencia lexicográfica do autor e dunha dilatada reflexión sobre os referentes que abarca a fraseoloxía, o porqué destes e a finalidade pragmática dos FR. Confiamos en que esta obra inspire a creación doutras similares para as linguas europeas que aínda non contan con dicionarios onomasiolóxicos desta calidade.

Carmen Mellado Blanco ⁸

Universidade de Santiago de Compostela

⁸ A presente recensión xurdiu no marco do proxecto de investigación HUM2007-62198/FILO sobre fraseoloxía contrastiva alemán-español, financiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación.